

J. SLAUERHOFF / JAN PIETERZ. COEN

J. SLAUERHOFF

JAN PIETERZ. COEN

drama in elf taferelen
1931

Personen

Jan Pietersz. Coen	<i>gouverneur-generaal van Nederlands-Indië</i>
Jacques Specx <i>later</i>	<i>bewindhebber van de factorij te Firenza Japan, tijdelijk gouverneur-generaal</i>
Pieter Vlack	
Antonie van Diemen	<i>raden van Indië</i>
Crijn van Raemburch	
Françoys Blaeu	<i>secretaris</i>
Heurnius	<i>predikant</i>
Bontius	<i>chirurgijn</i>
Blocq	<i>bevelhebber van de compagniestroepen</i>
Cortenhoeff	
Huat	<i>officieren</i>
Reaal	
Jacobsz	
De Haen	<i>gezagvoerders</i>
Reynst	
Gijssen	<i>onderofficieren, overlopers naar Mataram</i>
Ducrez	
Soera Agoel-Agoel	<i>bevelhebber van de Mataramse troepen</i>
Zeeger	<i>dienaar van Coen</i>

EERSTE TAFEREEL

Scene 1

Raadskamer, Oud-Hollands gemeubeld, zware stoelen, dikke tapijten, kleine in lood gevatte ruiten. Geen Indische voorwerpen, behalve een koperen rookstel en een pajoeng boven de zetel aan het hoofd van de tafel. Buiten een gracht, waarover een bamboebrug, en palmen aan de kant. Maleiers sluipen heen en weer, vangen kakkerlakken en sprenkelen water. Blaeu komt op; Zeeger achter hem aan met acten, sloffend. Hij spreidt ze op de tafel uit. De inlanders verdwijnen geleidelijk, behalve één, die in de hoek zit en het touw van de pajoeng vasthoudt.

blaeu Zeeger, heeft Aagje je ook verteld met welk been de Landvoogd uit bed is gestapt?

zeeger Ze was er niet bij.

blaeu Kom zeg op, hoe was hij geluimd?

zeeger Maar ze heeft wel gezien dat hij de jongen die hem in zijn wambuis hielp een stomp gaf.

blaeu Dan zwaait er weer wat, vandaag. Juist nu die jonge officieren en dat zeurige gezantschap uit Bantam moeten komen.

zeeger Maar ze heeft ook gezien dat hij zijn gemalin twee klinkende kussen gaf.

blaeu Goddank, dan was hij in het beste humeur. Als die onhandige knapen het nu maar niet bederven.

zeeger Maar dadelijk daarop heeft hij joffer Sara gelaakt over de wijde hals van haar ochtendkleed en haar dreigend aanbevolen de bruin dierlijke naaktlopers in kleding en levenswandel een christelijk voorbeeld te geven.

blaeu Dus de godganse dag psalmen te galmen en baai en laken te dragen, en daaronder zeer puriteins te zweten en uitslag te krijgen aan de scherpe rand van het kanten kraagje.

zeeger Aagje? Nee, tegen haar heeft hij niets gezegd.

blaeu Voor jou is het even nodig doof te zijn als voor de haremwachter gesneden. Sst, daar is hij. *buigt zich over papieren, gaat daarna Coen tegemoet* Heeft uw Excellentie de nacht in rust gepasseerd zonder meermalen door haar kwalen het bed uit te zijn gedreven?

Scene 2

coen Redelijk. Waar zijn de brieven die ik tekenen moet? Hoeveel?
blaeu Hier zijn de brieven voor uw Excellentie's familie in Hoorn en Hoogkarspel, hier een bijzonder schrijven aan de Stadhouder, hier de brieven aan hunne Hoogmogenden, alle.

coen Nee, niet alle. Niet de brief die ik u nu zal dicteren. Schrijf.
blaeu Ik luister.

coen Ja, schrijf. Hier. 'Hoogmogende Heren. - Er is wat groots te volbrengen in deze gewesten, waar wij de ruimte hebben die de Zeven Verenigden zo zeer missen. Maar door de onnozelheid die onder Ulieden regneert, hebben de zaken geen voortgang. U zit met u zeventienen op uw kussens in uw armstoelen; uw schoenen dragen zilveren gespen, uw vlezige vingers kostbare ringen, uw hoogmogende halzen gouden ketenen, maar dragen zij ook hoofden? Zijn er onder u tenminste een paar denkende koppen, een die kan berekenen dat men met een handvol volks geen milljoenen in bedwang houdt?

Nee, God zij mij genadig, niet één.'

blaeu Moet ik dat ook schrijven, Excellentie?

coen Schrijf zolang ik spreek. Schrijf.

Hij wordt rood en zinkt achterover.

blaeu Zeeger, Zeeger!

zeeger *komt met twee potten aansloffen* Wat wenst Zijne Hoogheid?

De snuif of de tabak?

blaeu Jij mummie, tabakskoelie, kun je niet zien dat de Landvoogd wat anders nodig heeft? Vlug, water en vliegende geest.

Zeeger komt met water en een fles terug.

blaeu *Coen's voorhoofd bevochtigend en een snuitdoek onder z'n neus houdend* Haal dokter Bontius.

coen *bijkomend* Het hoeft niet. Het was niet goed van mij zo vroeg aan die brief te beginnen, maar mijn kwade dromen roesden nog in mijn hoofd.

Het was angstig. Vroeger kende ik geen angst. Toen ik de eerste maal als matroos naar deze gewesten voer, sliep ik beter in mijn hangmat dan nu in mijn praalbed. Die brief zal ik vanmiddag beëindigen.

blaeu Uw Excellentie veroorlove mij op te merken...

coen Wat?

blaeu Dat de koerier naar Anjer wacht, daar de vloot vanavond anker zou lichten.

coen Dan zal de vloot tot morgen wachten.

blaeu Zal dan drie dagen op het volgend gunstig tij moeten wachten.

coen Ik heb wel drie maanden en langer moeten wachten op versterkingen. Dan komen de muskaat en kruidnagelen, waarvoor wij ons leven wagen, maar later aan.

Hij maakt een gebaar van uitputting. Onder de brug ziet men een prauw met tot het middel naakte inlanders voorbijgaan.

blaeu Die hebben het niet zo warm als wij. Wil uw Excellentie haar wambuis niet afleggen?

coen U veroorlooft u wel te schertsen.

blaeu Waarlijk, het was goed voor uw verhit
bloed zo u het deed.

coen Acht u het met de waardigheid van Landvoogd overeen te
brengen dat ik hier halfgekleed de staatszaken afdoe?

blaeu Uw Excellentie kon het luchtig inheems gewaad aandoen dat
nu reeds klaar ligt om het Mataramse gezantschap te ontvangen.

coen Wie heeft dat uitgedacht, dat ik mij toe zal takelen als een
Oosterling? Ik laat mij hangen als het Sara niet is, die ik laatst in
een open hangende kimono betrapte.

blaeu Voor haar heeft dat gewaad niets vreemds.

coen Haar heidense moeder kende niet anders. Maar zij is ons
toevertrouwd om het heidendom er uit te drijven, om haar toch
nog tot een Hollandse te maken. Harder, harder.

blaeu Wat bedoelt uw Excellentie?

coen Waarvoor duld ik die bruine verspieder en dat toestel boven
mijn hoofd, als het toch niet werkt.

Blaeu geeft de ingeslapene een schop.

coen Laat nu de kapiteinen binnen die zeilree liggen voor Ternate
en Tidore en hun laatste instructies wachten.

blaeu *opent de deur* Kapitein De Haen. Kapitein Reynst. Kapitein
Jacobsz.

De aangekondigden treden binnen.

Scene 3

coen Mijne Heren, welkom. De Compagnie is tevreden over het resultaat van uw vorige reis naar Amboina. Het bewind draagt u op een tweede tocht te ondernemen, ditmaal naar Ternate, en toe te zien dat ook daar de oogst niet te groot wordt, hetgeen tegen het belang van de Compagnie zou zijn. Het spreekt vanzelf dat u geen onnodig bloed vergiet, maar u weet ook dat wij hier niet altijd even menslievend kunnen zijn en dat het leven van een inlander niet gelijk is te stellen met dat van een blanke. Als u na gedane zaken weer op de rede van Nieuw Room terugkeert...

reynst *maakt een gebaar van verwondering* Waar?

blaeu Sst. U weet toch hoe hij Batavia pleegt te noemen.

coen ...kunt u repatriëeren als gezagvoerders van de retourvloot.

reynst Excellentie, wordt van ons hetzelfde beulswerk verlangd als bij die Ambonse historie?

coen Van u wordt niets anders verlangd dan dat u drie vendels soldaten landt om de overtollige oogst te vernietigen.

reynst Dat loopt toch weer op moorden uit, Excellentie. De inlanders verzetten zich totterdood tegen de vernietiging van hun gewas.

coen Dan verzetten zij zich tegen de belangen van de Compagnie en verdienen dus geen pardon.

reynst Geef mij het oudste schip van de vloot met de onbekwaamste bemanning en de oproerigste soldaten. Zend mij uit

om het Zuidland te vinden. Als God het heeft geschapen zal ik het vinden. Maar zend mij niet uit moorden. Daarvoor ben ik geen kapitein.

coen U bent geen kapitein meer. Wacht mijn bevelen af in gindse hoek.

jacobz. Ik heb geen verstand van staatszaken, alleen van zeilen en vechten. Maar als ik uw Excellentie onderdanigst vraag, wat nut het heeft goede schepen uit te zenden en soldaten die men hier broodnodig heeft, wil uw Excellentie mij dan antwoorden?

coen Blaeu, vertel de kapitein de gelijkenis van het zand en het goud.

blaeu Waarom hebben goudkorrels grote en heeft zand geen waarde?

jacobz. Omdat niemand er iets voor wil geven.

blaeu Waarom niet?

jacobz. Omdat het overal voor het wegkruien ligt, vooral aan het Hollandse strand.

blaeu Het zou met de kruidnagelen net zo gaan als we die maar lieten groeien. Dan kon ieder: de Portugezen, de Engelsen, wie maar wou, zijn zakken volstoppen. Er moet net zoveel zijn dat de Compagnie er goede prijzen voor maakt.

jacobz. Maar die inlanders...

coen Daarvan zijn er ook te veel en iedere dode inlander is een vijand minder; daar is niets aan verbeurd. Ook gaan ze regelrecht naar hun paradijs, waar ze het beter hebben dan hier.

jacobz. Kan God het zo gewild hebben?

coen Hij heeft gewild - Zijn wegen zijn ondoordringbaar - dat wij hier aan de andere kant van de wereld terecht gekomen zijn en nu zullen wij er blijven ook. En hebt u nog gewetensbezwaren, ga dan naar dominee Hurnius, die zal ze er wel uit praten. Dus u vaart vrijdag af, tenzij u lust hebt een derde beleg van Nieuw Hoorn mee te maken.

blaeu Het gezantschap van Mataram is beladen met geschenken. Hoe kunt u aan een beleg denken en onrust brengen in de gemoederen?

coen Dat wil ik. De dommelenden telkens opschrikken. Wij zullen nooit vergeten dat wij in vijandig land zijn, dat Nieuw Hoorn wel, maar Nieuw Holland nog niet is gevestigd. En vergeet dit nooit: hoe meer geschenken in de handen, hoe meer verraad in de zielen van de Oosterlingen. Ik ontsla de kapiteinen Jacobsz. en De Haen uit mijn tegenwoordigheid. Zij vertrekken zodra ik een opvolger voor Reynst heb aangewezen.

De kapiteins gaan pluimhoedzwaaiend heen.

Reynst, kom nader.

ziet hem onderzoekend aan Wat moet ik met je doen? Zal ik je als gemeen matroos met de hongitocht meesturen? Nee, je was in staat de matrozen op te ruien. Zal ik je ontslaan als ongeschikt om hier te dienen en repatriëren? Nee, want ik kan hier iedere man gebruiken. Zal je vechten als we worden aangevallen?

reynst Deze vraag is overbodig en beledigend.

coen Goed, dan zal je dienst nemen bij de zeesoldaten onder luitenant Reaal. Dadelijk kan je je nieuwe superieur begroeten.

reynst Vreest uw Excellentie niet dat ik hem op zal ruien?

coen Nee, want voorlopig heb ik vredelievende bedoelingen met hem, zoals je zal blijken. Blijf hier, als je zien wilt hoe ik gehoorzaamd wordt. Dat kan je tot richtsnoer strekken als je ooit weer eens in de oude rang terugkomt. Wacht bij de deur. Secretaris, laat de officieren binnenkomen.

Scene 4

blaeu De heren Reaal, Cortenhoeff, Huat, allen officieren in dienst van de Compagnie.

Zij komen achter elkaar binnen, groeten Reynst die bij de deur staat en treden daarna op Coen toe, die breed in zijn zetel troont.

coen Halt. Geloofst u dat uw buiging mij nog eer bewijst nadat u eerst die rebel hebt gegroet? Want die u gekend hebt als kapitein is niet meer dan gemeen matroos. Zo zal het allen gaan die mij weerstreven. Beloofst u onvoorwaardelijk gehoorzaamheid?

allen Ja, Excellentie.

coen Reynst, geef de heren hun buiging terug.

Reynst doet een paar stappen, maar bedenkt zich, smijt zijn degen op de grond en stormt de deur uit.

Laat hem gaan. Hij zal niet ver komen. Ter zake. Toen u uit Holland hierheen werd gezonden, waren wij in hete strijd met de Jacartanen. Terwijl u op de Indische Oceaan vaarde, zijn zij verslagen, duizenden zijn gesneuveld, vele oproersnesten zijn in de as gelegd, de Sultan schatplichtig gemaakt. Wij hebben vrede. Maar ik wil u niet in slaap sussen. Het smeult onder de puinhopen. Zij brengen rijke geschenken. Ik ben niet zoals u op de Latijnse school geweest, maar ik weet toch wel dat men oude vijanden die geschenken geven wantrouwen moet. Maar spoedig heb ik de dapperheid die u van nature bezit, en de krijgskunst die Prins Maurits u heeft geleerd, nodig. Ook reken ik op uw steun om het aanzien van de Compagnie te verhogen.

reaal Beschik over ons.

coen Welnu, u hoeft niet in de binnenlanden op verovering uit te gaan, maar dichtbij. Behoorlijke joffrouwen ontberen haar natuurlijke beschermer. Zij zijn onder de hoede van mijn gemalin als kamervrouwen, zij bewijzen haar de diensten waaraan een vrouw van aanzien in deze gewesten nog meer behoefte heeft. Maar zij wil daarvan edelmoedig afstand doen voor u. Kortom, ik wil u doen huwen. Vind ik u bereid?

huat Uw Excellentie neemt ons bij verrassing.

coen U zult wel tot overgave besluiten als ik u een voorbeeld van zelfverloochening in vertrouwen meedeel. Dominee Hurnius, godvruchtig man, heb ik bereid bevonden door zijn onberispelijke levenswandel de vlek van een andere uit te wisschen en een onwettig geborene tot echt- en bedgenoot te nemen, en te voltooien wat mijn gemalin begon die haar opvoedde. Hij zal Sara Specx huwen.

cortenhoeff Sara?

coen Ja, u bent verwonderd. Ik was het ook.

cortenhoeff En heeft zij toegestemd? Hebben zij allen toegestemd, bedoel ik?

coen Vraagt u dat? Heeft ooit een welopgebrachte jongedochter de wil van haar ouders of voogden weerstreefd? Reaal, voor u hebben mijn gemalin en ik na rijp beraad Elizabeth Abbema bestemd; u voegt uitstekend, naar familie, aanzien en ouderdom.

reaal Ik dank uw Excellentie en ben bereid.

coen Het is goed. Zorg voor een voorbeeldige echt. Bedenk steeds dat wij in een vijandig land zijn en Holland's eer hoog moeten houden. Huat, wilt u huwen met Amalia van de Broecke, van wier deugden ik wel niets behoef te zeggen?

huat Ik zou graag de toestemming van mijn ouders afwachten.

coen Die zal ik wel voor u verkrijgen. Voor Cortenhoeff is het geluk weggelegd Maria Everts tot bruid te ontvangen. Wij geloven daarmee...

cortenhoeff *die al enige tekenen van onrust toonde* Uw Excellentie duide het mij niet euvel, maar ik kan niet huwen.

coen Wat? Welk jonkman kan niet huwen en zou niet blij zijn in Indië een blanke vrouw te krijgen? Dat is waanzin! U huwt.

cortenhoeff Nee, ik kan niet.

coen En waarom niet?

cortenhoeff Dat kan ik zo niet zeggen. *werpt een blik op de anderen*

coen Trekt u een ogenblik terug. Nu?

cortenhoeff De chirurgijn heeft mij verboden het eerste jaar...

coen Onzin. Ik kan zo wel zien dat u geen Spaanse pokken hebt. Wat het andere betreft, dat komt er niet op aan en dat gaat vanzelf wel over.

cortenhoeff Excellentie, het is niet wat u denkt.

coen Als het dan zoiets bijzonders is, dan kan ik je ook niet in mijn omgeving dulden en zal ik je moeten zenden naar een verre voorpost.

cortenhoeff Mag ik dan als gunst verzoeken op het fort Nassau geplaatst te worden? U hebt daar zeven officieren verloren aan de

kwade koorts. Ik heb alle Zeeuwse koortsen gehad. De chirurgijn zegt dat dit mij beschermt tegen de Indische. Laat mij dan dáár voor mijn tekort boeten.

coen Goed. Als je er aan gaat, is het je eigen schuld. Ik zal er die rebel Reynst ook heen zenden, want die heeft hersenkoorts gehad.

luider Gaat allen heen, wij hebben nog veel te doen. Kom vanmiddag in staatsie-uniform naar de receptie van het Matarams gezantschap.

cortenhoeff *terzijde, onder het weggaan* Goddank niet te ver van háár.

tweede tafereel

Scene 1

De kamer van Eva Coen. Donkere en fletse kleuren. Gordijnen voor de ramen. Lompe meubels, een mangel in den hoek. Eva, Sara, Amalia, Eliza en Maria zijn bezig linnengoed te vouwen en te stapelen.

eva Sara, nu heb je weer een sloop tussen de servetten in gelegd. Let toch beter op. Je weet nu toch eindelijk wel wat een sloop is, al sliep je daarginds op een blok hout. Je vindt dit zeker werk voor dienstboden, maar als je die niet controleren kunt, komt er niets van terecht. En dan is het nog de vraag of je een aanzienlijk huwelijk kunt doen; met jouw afkomst is daar niet veel kans op, al is je vader nog zo invloedrijk.

sara Ik wil helemaal niet trouwen.

eva Wat wil je dan beginnen? Wat moet een vrouw alleen?

sara Ik wil naar Japan terug en geisha worden.

eva En hebben wij daarvoor twee jaar lang je opgevoed en van alles geleerd: verstellen, naaien en breien, en godsdienst?

sara Nee, daar zal ik niet veel aan hebben. Maar ik heb nog niet geleerd thee te zetten en te schenken, ik ken de drie-en-dertig dansen, en samisen speel ik ook nog.

maria Als Sara op dat ding speelt is het net of een maartse kater tekeer gaat en moet ik altijd aan Holland denken toen ik nog in mijn torenkamertje sliep.

Amalia en Eliza giechelen.

eva Sara en Maria, ik wil van geen van jullie beiden zulke praatjes aanhoren. Sara, breng mij dat gekke instrument, dan zullen wij het verbranden en meteen die rare gedachten uit je hoofd bannen.

sara Nooit geef ik u de samisen, het laatste wat ik van mijn moeder kreeg.

eva Je hebt geen moeder, dat heb ik je nu al zo vaak gezegd. Wij voeden je tot een christin op en zullen je uithuwelijken. Je hebt alleen een vader, een voornaam man die zich een ogenblik vergeten heeft, maar die...

sara Zij was beter dan u allemaal.

eva Zwijg en werk. Straks heb je catechisatie en dan ben je weer niet klaar.

Zij werken een tijd zwijgend.

eva Waarom zucht je telkens?

sara Ik heb het warm en die stijve kraag hindert mij zo. De inlandse vrouwen benijd ik, toch is een baadje nog lang zo luchtig niet als een kimono. Vroeger droeg ik niets anders; als ik wandelde en een beekje tegenkwam, gleed ik er zo uit en het water in. Zou u ook geen kimono willen dragen?

maria Zeker om zo in de kali voor de deur te gaan zwemmen.

eva Houd je mond, Marie. Sara, is het nu eindelijk eens uit? In plaats van dat je blij bent de Hollandse kledij te mogen dragen, die zedig dekt wat de zonde, tot prikkel strekt.

sara Ja, het is zonde voor mijn huid, al dat baai, en 't prikkelt erg, vooral aan de hals.

eva Nu is het mooi genoeg. Meisjes, ga het goed in de kasten bergen en laat ons alleen.

Amalia, Eliza en Maria af

Scene 2

eva Misschien zou het goed voor je zijn een paar dagen je kamer te houden en van dominee Hurnius lering te ontvangen. Ik schijn geen invloed meer op je te hebben. Hij is misschien de enige hier die je ziel nog redden kan.

sara Alleen op mijn kamer, dan stik ik helemaal. En alleen met die man met zijn zweethanden en slechtriëkende adem...

eva Wil je dat laten, zo over een dominee te praten!

sara Ik heb geen ziel, er zit een vos in mij, daardoor ben ik ook zo onrustig. En met iemand zonder ziel wil een dominee toch niets te maken hebben. Misschien vreet de vos zich wel naar buiten en vliegt hem in zijn gezicht. Wat zou hij raar kijken.

Zij begint snel te lachen en dan hevig te snikken.

eva *trekt haar naar zich toe* Als ik je niet beter kende zou ik denken dat je krankzinnig bent. Misschien heb je ook wel meer een dokter nodig. Kun je mij niet vertrouwen?

sara Ik ben hier zo bang. Ik verlang zo naar vader en hij komt maar niet.

eva Waarom ben je bang? De inlanders zullen hier niet komen. De Landvoogd is de schrik van de hele archipel. En zorgen wij dan niet goed voor je?

sara Ik ben niet bang voor oorlog of zo. Ik ben bang voor de mensen hier, die denken dat ik minder ben dan zij, omdat...

eva Maar voor mij ben je toch niet bang? Heb ik niet altijd voor je gezorgd of...?

sara Ja, te veel.

eva Te veel?

sara Maar misschien gaat dat over, nu u gauw zelf...

eva Praat daar nog niet over. En zeg mij eerst, ben je ook bang voor mij? Dat je de Landvoogd vreest, kan ik mij indenken, hij is driftig en soms wat ruw.

sara Ook tegen u. O ja, u heeft mij zelf verteld dat toen, die nacht na het gelag met de officieren...

eva Sst, ik heb jou al te veel verteld; waarom weet ik niet, je bent nog geen zestien. En Maria is vijf-en-twintig en daar zeg ik nooit iets tegen. Maar nu heb je mij nog geen antwoord gegeven. Ben je bang voor mij ook?

sara *gaat naar het raam* Het wordt koeler. *half omgewend, met gebogen hoofd* Soms, als ik alleen met u ben en wij zwijgen of zingen of weven samen, dan zie ik u aan en denk dat u eigenlijk ook die strakke plompe luidruchtige mensen haat en weg wilt uit dit somberhete land en verlangt naar lichte morgens en regen of dorre blaren op een smalle weg. Dan zeg ik niets om dat zo te laten, dan ben ik bang dat u zult gaan spreken en dat duurt nooit lang, dan spreekt u en is het alsof achter uw stem dominee Hurnius of de Landvoogd binnenkomt. Dan praat ik ook zoals ik het hier heb geleerd, herken mijn eigen stem niet en word weer bang voor mijzelf.

eva Je denkt te veel. Het wordt hoog tijd dat je trouwt en bezigheden in huis krijgt. Die hebben wij hier veel te weinig; geen kachels, geen stof, wat moetje de hele dag beginnen?

sara Zegt u mij enkel: verlangt u ook niet hier vandaan te komen?

eva Kind, vraag niet zo. Je zou mij dingen laten denken die een vrouw niet denken mag. Zij moet zijn waar haar man is, zijn kinderen baren en opvoeden, gehoorzamen en, als het moet, lijden. En dat is niet alleen hier zo, dat is in Holland ook, dat is in Japan nog veel erger. Weet je niet dat de vrouw daar slavin van de man is?

sara Zou u niet ergens willen zijn waar geen mannen waren?

eva In een klooster, bedoel je? Hoe kun je nu zulke papistische gedachten hebben? Foei!

sara Ik bedoel natuurlijk geen klooster. Dat is nog het ergste. Ik bedoel een diep bos, of een meer...

eva Als je toch eens op wou houden met dat ongezond gemijmer.

Als, als... Dat gebeurt immers nooit. Houd je aan de werkelijkheid. Misschien was het beter dat je daarginds was gebleven.

sara Ja, dat was ook veel beter.

eva Maar daar zou je nu toch ook niet meer gelukkig kunnen worden, daarvoor weet je alweer te veel. Als je eenmaal van de boom der kennis hebt gegeten, is het paradijs gesloten, verdwenen; men vindt het niet meer.

sara Nee, het is er nog en zal er altijd zijn. Dat neemt u me niet af, al kom ik er nooit weer. Ik zal altijd weten dat het er is. Yamato, libellen-eiland.

eva O, Japan, als je dat bedoelt, ja, dat zal er nog wel een poosje blijven als een aardbeving het niet verwoest. Maar nu laat ik je alleen. Maak je werk af.

sara Nee, laat me niet alleen.

eva Pas heb je gezegd dat je toch niet met mij kan praten.

sara Maar dominee Hurnius komt straks hier catechisatie geven. De andere joffers zijn er nog niet; dan ben ik alleen met hem.

eva Hij zal je niet bijten. De goede man is zo bloode als een kwezeltje. Als ik hem aanzie stottert hij, voor de Landvoogd beeft hij. Nee, ik ga weg. En nu word je eindelijk eens gewoon, begrepen? Het wordt hoog tijd. Je blijft hier de spreij afhalen waar je nu al zo lang aan bezig bent en als dominee komt gedraag je je vriendelijk en zedig.

sara Zedig, ja.

eva Wat heeft dat nodig mijn woorden te herhalen?

sara O niets. Maar tegen hem is het wel nodig deze woorden te herhalen.

eva Je blijft drie dagen in huis en krijgt niets dan rijst en sambal, net als de inlanders.

sara O, heerlijk!

eva Wat een ander meisje verafschuwt vind jij heerlijk, wat ons een dierbare plicht is verfoei je, het is wanhopig.

af

Scene 3

sara *alleen* Stuur mij dan weg. Geef mij een matrozenpak en zet mij op een schip dat naar Japan vaart. Ach vader, waarom heb je mij daar niet gelaten, waarom moest ik worden als je moeder. Uw moeder, bedoel ik. Dat vond je een dure plicht om je zonde te zoenen, zei je. Gek idee, je zonde te zoenen. Waarom mocht ik niet worden als mijn moeder, die jij, u, bedoel ik, toch ook lief vond. Ik heb het niet erg gevonden in een huis van papier te wonen, 's winters te bibberen bij een kleinkomfoortje en op geta's te strompelen en zelfs niet de zware haarwring op te maken en te dragen. Vader heeft beloofd mij te komen halen. Hij komt niet. En Michiel durft niet meer, 's avonds als allen slapen. Waarom niet? Hij zegt dat als de Landvoogd het merkt, hij ons beiden zal doden. Waarom niet? als onze tijd gekomen is. Er is er maar één voor wie ik bang ben: die zwetende zwartrok. God, daar is hij! Nee, 't is loos alarm. Wacht, ik doe de knip op de deur en houd mij doodstil, dan denkt hij dat er niemand is en gaat misschien weer weg.

Zij schuift de grendel voor; meteen duikt Cortenhoeff's hoofd achter het raam op.

sara Michiel, pas toch op, als iemand je ziet.

cortenhoeff Kom hier, luister. Ze willen mij laten trouwen met Maria en jou met die huichelaar.

sara O! o! Wat nu? Laten we vluchten.

cortenhoeff Ik kan niet weg.

sara Wil je dan met haar trouwen?

cortenhoeff Ik heb geweigerd en nu ben ik naar het fort Nassau verbannen om gauw koorts te krijgen.

sara Doe dat niet; laten we gaan, de kampoeng in, als het moet.

cortenhoeff Dan ben ik deserteur. Ik red me wel daar, en kom nog wel.

sara Maar hoe moet ik mij die man van het lijf houden? Hij was al handtastelijk en nu hij mijn bruijom wordt...

Er wordt aan de deur gerammeld.

God, daar is hij. Wat moet ik doen? Nu moet ik toch open doen, anders denken ze...

cortenhoeff Doe niet open, anders worg ik hem, de schoft.

sara Nee, nee, ga jij nu weg; anders gebeuren er ongelukken.

cortenhoeff Ik zal hier wacht houden. Wee zijn gebeente, heil zijn ziel, als hij je aanraakt.

Het kloppen wordt harder.

sara *naar de deur gaand* Ga weg, ga weg, ik smeeek je, ga weg, ik zal wel zorgen dat hij niet aan mij komt.

Cortenhoeff verdwijnt. Zij opent de deur, dominee Hurnius op.

Scene 4

hurnius Waarom laat je mij zo lang wachten, Saartje, en grendel je de deur? Wie was hier? Ik hoorde je met iemand praten.

sara O, ik zei mijn psalm voor mezelf op.

hurnius Waarom lieg je? Ik hoorde een zware stem.

sara O, dat deed ik zelf. Het was de samenspraak tussen God en de ziel. Als ik God nadoe, dan heb ik een zware jeneverstem en voor de ziel een fijn piepstemmetje. Wil ik het u eens voordoen?

hurnius Dat is Godslastering! Hoe haal je het in je hoofd? Hebben mijn lessen en voorbeeld zo weinig gesticht? Is je heidense afkomst en afgoderij zo sterk? Voel je niet hoe onchristelijk dat was?

sara Waarom? In mijn land worden vertoningen gegeven waarin vele goden meedoen.

hurnius Dat is goed voor heidenen en papen met hun poppen en optochten, maar niet voor christenen, begrepen? En je land, je land... Hier is je land! Waar je echtgenoot is, daar is je land.

sara Ik trouw nooit.

hurnius *lacht vals* Maar ken je nu de psalm, die je op zo'n rare manier memoreerde?

sara Nog niet goed. Ik moest een brief aan vader schrijven en die spreij afmaken en er een Ruth en een Naomi in borduren. Hier is het hoofd van Ruth. Kunt u het zien?

Ze houdt de spreij voor zich uit.

hurnius Aan jezelf overgelaten, versnipper je de tijd en brengt niets tot stand. Toch, als wij samen de Heilige Schrift doornemen, dan toon je de ware geloofsijver. Dan wil je zelfs nergens anders over horen.

sara *terzijde* Nog beter vrome woorden dan vrome lusten verdragen.

hurnius Daarom, onder mijn voortdurende leiding, kan er nog een goede christin uit je groeien. Ook de Landvoogd, altijd op het heil en de zielerust van zijn huisgenoten bedacht, wanhoopt nog niet. Laat mij je lot leiden. Geef mij je hand.

sara U leest toch niet in de handlijnen, dat is immers bijgeloof.

hurnius Arm kind, in zonde en bijgeloof opgevoed. Leg je hand gerust in de mijne. Kom aan dit trouwe...

Hij wil haar omvatten.

Sara gilt en houdt de spreij tussen hen in.

hurnius Hart, wees volgzaam, zoals het een vrouw betaamt.

Hij grijpt weer.

sara Banzai! *vlucht achter de tafel*

hurnius Overgave past de vrouw.

sara *schichtig omziend naar het raam* Ik smeek u, laat mij! ik kan vandaag aan deze dingen niet denken, het is zo onverwacht, meer dan ik durfde hopen.

hurnius Dat kan ik mij indenken. Maar waarom wachten? Wij zijn verloofd, kom... Sara.

sara Nu niet. Raak mij niet aan. Morgen, straks, maar nu niet, om Godswil, nu niet.

Hurnius blijft een ogenblik besluitloos staan, zet de vervolging dan voort. Het hoofd van Cortenhoeff komt over het kozijn; op hetzelfde ogenblik gaat de deur open en Blaeu komt binnen met een bundel acten. Cortenhoeff's hoofd verdwijnt, Hurnius neemt een waardige en verstoorde houding aan.

Scene 5

blaeu Hm. Hm. Hm. Hm.

sara *snelt met een kreet van vreugde op hem toe* Dag goede lieve beste meester Blaeu!

Ze omhelst hem.

blaeu Hm. Hm. Dat is nog eens een hartelijke ontvangst.

hurnius Wat zoekt u hier? Scheer u weg.

blaeu Dat is minder hartelijk. Ik zoek de Landvoogd. Ja, ik waag mij in het hol van de leeuw. Ik dacht niet het lam Gods hier te vinden. Wij willen nog een uiterste poging wagen hem de brieven voor de Hoogmogenden te laten tekenen, opdat de retourvloot vertrekken kan. De admiraal stampst haast door het dek van ongeduld. Geen wonder, als je een struise vrouw in het vaderland hebt achtergelaten voor meer dan een jaar, en hier niets vindt dan dat schrale bruine gebroed.

hurnius Staak uw ijdel gezwets en ga van hier.

blaeu *geeuwend* Waarom? Ik wacht hier altijd op zijn Excellentie. Gaat u maar door met uw godsdienstonderwijs.

hurnius Mari!...

blaeu Dominee?

hurnius Gij, als schrijver van zijn Excellentie, zult in de eerste plaats wel weten dat al mijn daden door hem gebillijkt worden, dat hij mij heeft aangewezen als bruidegom van deze jongedochter.

blaeu Zo zo. Dat kan een mooi span voor de bokkewagen worden.

hurnius Pak u weg van hier.

blaeu Hoor eens, niet zo'n hoge toon. Wij

zijn beiden dienaren van de Compagnie. U krijgt zo goed tractement als ik, u bent dienaar van God's woord, ik van Coen's woord. Het valt nog te bezien welk van de twee hier in Batavia het meeste gewicht in de schaal legt.

hurnius Godslasteraar.

blaeu Ik?

hurnius Ik zal u aanklagen bij de Landvoogd.

blaeu Spaar u die moeite. De Landvoogd kent mijn verstoktheid. Hij zou mij ook wel willen ontslaan. Maar hij heeft mij nodig. Ik ben zijn geheugen, en vooral zijn wrijfpaal, als het hem jeukt door de lauwheid en traagheid en voorzichtigheid van de Hoogmogenden. Dan moet ik pal staan. Dat weet hij. Maar als ik stoor...

sara Nee, nee.

hurnius Uw bijzijn stoort ieder christen en is een steen des aanstoets.

blaeu Nu, ik kan ook wel in de galerij wachten.

sara Nee, goede beste Mr. Blaeu, blijf toch bij ons.

hurnius Zwijg, trouw- en eervergeten schepsel.

blaeu Als u haar wennen wilt, spreek dan niet altijd de tale Kanaäns. Maar kom, ik moet gaan. Vaar voort in uw lofwaardig streven. Wees echter op uw hoede. Ik ben nog lang de baarlijke duivel niet, een onschadelijk spotter slechts. De boze is dichterbij dan u denkt.

Hij ziet naar het raam; Sara kijkt hem ontsteld aan, maar hij glimlacht.

Ik bedoel de vlezelijke lusten.

hurnius Als u dadelijk heen gaat, zal ik u niet aanklagen.

blaeu Goddank, dat is een pak van mijn hart. Uw lankmoedig- en goedertierenheid zijn oneindig. Maar zachtjes aan.

Hij geeft Sara een teken van verstandhouding en verdwijnt door de andere deur.

Scene 6

sara Wilt u mij nu alleen laten? Dat ik mij kan wennen aan het onverwachte, mijn geweten onderzoeken of ik kan, of ik u waardig ben.

hurnius Dat zul je worden. Ik zal je herder zijn, je van je heidense dwaalwegen op de waren weg brengen die regelrecht naar de hemel en naar mijn hart voert. Ja, kom aan mijn hart.

sara *terzijde* Nu begint hij weer. *tot Hurnius* Ja, ik wil graag in die hemel komen, maar mijn vader komt spoedig; zijn toestemming wil ik nog afwachten.

hurnius Die hebben wij helemaal niet nodig; de Landvoogd beslist over oorlog en vrede, huwelijk en scheiding. En denk je dat Jacques Specx zich nog om zijn onwettige dochter zal bekommeren?

sara Dat weet ik niet. Maar nu wil ik alleen zijn. Anders spring ik het raam uit.

hurnius Het is hier gelukkig nergens in Indië drie-hoog. Maar goed, peins en bid. Lees het Hooglied als u sterking behoeft. Tot vanavond, bruidje.

Hij omhelst haar en gaat af.

Scene 7

Sara blijft stijf tegen de tafel staan, gaat dan naar het raam, ziet uit, gaat naar de tafel terug, schrijft, vouwt het papier en werpt het naar buiten. Blijft staan. Eliza en Amalia komen binnen.

beiden Hoe vind je het, Sara, dat we allemaal gaan trouwen? Ben je niet blij dat je ook nog een Hollander tot man krijgt, al is hij dan een beetje oud en kaal?

sara Doen jullie het dan?

amalia Natuurlijk! Niet meer gehoorzamen, een eigen huis hebben, bedienden. Nu kunnen we eindelijk ook eens commanderen.

sara Maar met wie moeten jullie dan trouwen?

amalia Ik met luitenant Huat.

eliza Ik met luitenant Reaal. En Maria moest met luitenant Cortenhoeff trouwen, maar die wilde niet met haar. De Landvoogd is razend en heeft de luitenant weggejaagd en zij zit in het achterhuis te huilen.

sara En houden jullie van de mannen, met wie je trouwen zult?

eliza Ja, natuurlijk.

sara Ken je ze dan zo goed?

amalia Ik heb hem eens bij de parade gezien. Maar hij is groot en knap en van goede familie; wat wil je nog meer?

sara Dus zijn stem heb je nog nooit gehoord, zijn ogen ken je niet. Hoe weet je dan? Wil je daarmee je leven...?

amalia O, daar wen je gauw genoeg aan. En het is zo ver nog niet. Ik zal hem voor die tijd nog dikwijls zien. Wij moeten wachten tot Mevrouw uit de kraam is en de andere joffers, die in onze plaats komen, zullen zijn gearriveerd.

sara Dus zo lang nog? Hoe lang nog, denk je?

eliza Zie zelf maar uit je ogen. Of vraag het aan dokter Bontius, die mag je nog al. Zeg, Amalia, heb je ook gemerkt dat de oudere heren allemaal Sara graag mogen? Blaeu is dol op haar, en laatst heb ik gezien dat Mr. Pieter van de Burch haar onder de kin streek

sara Dat... dat is niet waar!

eliza Nu, kalm maar.

sara *terzijde* Hoe lang nog? Straks hebben we catechisatie, als hij maar niets doet.

amalia Overmorgen is het verloofsfeest, vanmiddag receptie van het gezantschap. Er is gelukkig weer wat te doen. Kom, we moeten ons kleden. Kan jij een reverence maken, Sara?

eliza Wat een vraag! Die Japanners doen immers niets anders dan buigen, hoe zou Sara het dan niet kennen. Kom.

beiden af

sara *alleen* Eens, vroeger, toen ik uit huis was weggelopen en al een heel eind buiten Firenza op de landweg liep, zag ik aan de rand van een bosje een grijze samoerai hurken. Hij boog zijn hoofd, richtte zijn zwaard op zijn buik, rustig stiet hij toe, bedaard haalde hij het zwaard op en viel op zijde. Toen ik dichterbij kwam was hij al dood, maar hij glimlachte nog. Toen begreep ik het nog niet. Later, onze oude meid kon niet meer werken en zou weggejaagd worden,

zij ging de tuin in, zocht een gifslang en legde die aan haar borst. En ook zij glimlachte. Mijn vriendin Mike San, die niet trouwen mocht met haar vriend, ging wandelen in Onoshima, waar de rotsen steil zijn, en liep van het land in zee, van het leven in de dood; haar geta's dreven nog lang op het water en de golven eromheen glimlachten...

O, het is niet moeilijk, het is alleen hiér heel moeilijk, waar het leven tussen de muren van het kasteel is geklemd en waar men altijd bespied wordt door de ogen van de Landvoogd, van zijn vrouw en vele anderen. En het is ook moeilijk voor mij, zolang vader nog komen kan en zolang Michiel misschien nog een vlucht weet. Als de anderen maar weg zijn, morgenavond, als hij in het paviljoen zal komen.

Een stem zegt mij dat het beter zou zijn als ik het nu toch deed... Dat er niets meer voor mij komt dan verdriet en dat ik nooit Yamato terug zal zien, maar dat ik sterven zal in een land, nog ellendiger dan dit. Toch wil ik wachten. Of vader nog komt...

derde tafereel

Scene 1

De raadszaal. De gordijnen nu weggetrokken van voor het dubbel gestoelte. Het schemert, maar kaarsen en fakkels branden reeds. Bedienden gaan heen en weer. De Landvoogd met enkele officieren en raden, de Landvoogdes met haar joffers, komen elk van een kant binnen, neigen voor elkaar en zetten zich. De overigen scharen zich langs de zijwanden.

coen Zo aanstonds komt het gezantschap van Mataram. Dat niemand tijdens de toespraken fluistert, van zijn plaats gaat of op andere wijze rumoer maakt. Daarna moet iedereen de geschenken uitbundig bewonderen, of hij ze mooi vinden of niet.

Blaeu komt binnen, loopt regelrecht naar de Landvoogd en fluistert hem iets toe.

coen Het gezantschap is weer te laat. Gaat u allen nog een ogenblik in de hof vertreden en laat ons alleen.

Hij staat weer van de staatsiezetel op.

Dus, in volle vrede, terwijl hier een gezantschap is, heeft hij het gewaagd ons aan te vallen. Heeft die Soesoehoenan dan niet bedacht dat ik zijn gezanten als gijzelaars zal houden?

blaeu Daarvoor zal hij bang geweest zijn. Hij heeft ons voor willen zijn met gijzelaars.

coen *tegen een knecht* Vraag de commandeur Blocq weer binnen te komen. *loopt heen en weer*

Blocq komt op.

coen Onze buitenste versterking is aangevallen. Neem zes vendels en tracht voor daglicht tussen het fort en de vijand in te zijn.

blocq Onmogelijk. Uw Excellentie bedenkt...

coen Onmogelijk? Ikzelf heb de afstand meermalen in twee uur afgelegd.

blocq Ja, te paard. Maar bij nacht, met zwaar bepakte troepen is het niet mogelijk.

coen Neem dan alle ruiters.

blocq Er zijn er nog geen honderd en de weg is in het midden weer door een bandjir verwoest.

coen Ga hoe u wilt, met wie u wilt, maar draag er zorg voor de ochtend er te zijn. *Blocq wil gaan, maar een binnensnellende koerier loopt tegen hem aan.*

Welk bericht brengt gij?

koerier Het fort Parel is vanavond gevallen. De commandant en dertig man zijn ontvloden en onderweg.

coen En de overigen?

koerier De helft heeft zich doodgevochten. De rest is gevangen genomen.

coen Laffe honden! Geen blanke mag zich levend overgeven aan de Indianen. Nu zijn mijn handen gebonden, en anders had ik terug kunnen slaan. Ik kan mijn landslieden toch niet overgeven aan foltering en waarbij onze scherpe examinatie maar kinderspel is.

Blocq, mijn opdracht verandert. Neem eerst het hele gezantschap gevangen, ga daarna met een behoorlijke troepenmacht het fort heroveren. En overhaast u niet.

blaeu Ik raad uw Excellentie af iets tegen de gezanten te ondernemen en liever te doen of er niets gebeurd is.

coen Dus, wij moeten die fielten nog ceremonieus ontvangen terwijl onze manschappen reeds in het kot zitten?

blaeu De hand slaan aan een ambassade is onwettig, betekent zeker oorlog, en wij zijn bijna geheel van troepen ontbloot.

coen Wij zullen alle soldaten en matrozen van de retourvloot afhalen.

blaeu De vloot zal juist het anker hebben gelicht.

coen *grijpt Blaeu bij de schouder* Had mij dan niet om die handtekeningen geprest, dan lag de vloot nog op de rede! Nu ze achterna, met een snel adviesjacht!

blaeu Ze zijn al te ver. Bewaar de vrede. Over een week komt de vloot uit het vaderland met verse troepen.

coen Over een week? Natuurlijk zullen ze weer maanden over tijd zijn.

blaeu Ik herinner mij dat wij zeer dringend om deze versterkingen hebben geschreven, dat zelfs de Raden hun vermanende stem erbij hebben gevoegd, waartoe zij niet zo spoedig besluiten.

coen En ik herinner mij dat dit nooit helpt. Ik reken nergens meer op. Ik weet wat wij te verwachten hebben: traagheid over zee, verraad om ons heen, luttel troepen en eeuwig gebrek aan kogels. Daarin zal nooit verandering komen Wij moeten vechten met de wapens die wij hebben; waarop zouden wij wachten?

blaeu Ik bezweer u, ontvang de gezanten met vriendelijkheid en houd ze daarna onder allerlei voorwendsels in Batavia vast, maar

neem ze niet gevangen. Herneem intussen het fort en doe of er
niets gebeurd is.
coen Laat allen weer binnenkomen.

Scene 2

Coen gaat zitten. De anderen, komen terug en hernemen hun plaatsen. Daarna komt het gezantschap binnen, dat voor Coen neerhurkt, maar op zijn teken weer opstaat. Het hoofd treedt naar voren. De tolk staat naast hem en vertaalt wat hij zegt.

tolk De Soesoehoenan van Mataram zendt zijn vorstelijke groeten aan de Hoge Heer uit het Westen. Hij wil vreedzaam met hem handel drijven en door hem de wijsheid en berichten van de landen overzee ontvangen. Hij bidt hem de invoer van krijgslieden en het bouwen van forten te staken. Is hij niet veilig genoeg onder de hoede van des Soesoehoenan's onoverwinnelijke troepen?

coen *terzijde* Huichelaars.

tolk Hij verzoekt uw Excellentie eveneens te stuiten het verbreiden van vuurwater en van het vreemde geloof onder zijn onderdanen. Geen van beide brengen hun heil. Hun eigen geloof, waarvan zij niet willen scheiden, verbiedt hun het drinken van vuurwater en het aanbidden van de profeet Isa. Met vurige gebeden voor het heil van de Hoge Heer uit het Westen, verzoekt de Soesoehoenan hem deze nederige geschenken te aanvaarden.

Slaven brengen gouden en koperen voorwerpen en zetten deze neer voor de Staatsiezetel.

coen Zeg de Soesoehoenan dat wij uit het Westen zijn gekomen om hem van zijn overtollige oogst af te helpen en hem daarvoor onbekende kostelijke goederen te brengen, wat voordelig voor hem is, en de alleenzaligmakende leer, welke heilzaam voor zijn ziel is.

Wij aanvaarden zijn geschenken, doch onder het voorbehoud dat hij zijn hart openstelt voor de ware leer, de handel vrij laat, de bij verrassing genomen versterkingen onmiddellijk weer ontruimt en de gevangenen teruggeeft. Tot zolang zullen de gezanten onze geëerbiedigde gasten zijn.

De tolk vertaalt. Beweging en gemompel onder de gezanten.

tolk Liever wil de Pangeran terstond heengaan en zijn meester de wensen van de Hoge Heer overbrengen.

coen Liever wil ik mij nog enige dagen minzaam met hen onderhouden. Mijn wensen zal ik de Soesoehoenan zelf doen overbrengen.

tolk De Pangeran gelooft dat niemand beter dan hij uw wensen aan de Soesoehoenan kan overbrengen en hun vervulling bevorderen.

coen Zeg de Pangeran dat ik hem deze wensen eerst nog eens op mijn gemak in wil prenten.

Heftige beroering onder de gezanten en andere aanwezigen, Blaeu en Van Diemen gaan tussen de gasten, van groep tot groep.

blaeu Vlug! Ga de geschenken bewonderen, meng u tussen de gezanten, praat en glimlach, anders komt er een uitbarsting. De Landvoogd is al purper. Ik ken die kleur, als hij paars wordt, dan wee ons. *tegen de lakeien* Breng verversingen.

Allen lopen en praten dooreen. Hurnius gesticuleert heftig tegen een van de gezanten en grijpt hem bij zijn kleet; Blaeu scheidt hen.

blaeu Wat bezielt u, Paulus Hurnius, dat u als een razende Saulus en vanmorgen nog als een zekeren Don Juan het geloof tracht te verbreiden?

hurnius De onverlaat! Hij durft mij zeggen dat ik minder vurig voor het Christendom zou pleiten als ik ook... als ik ook...

blaeu Drie of vier vrouwen hebben mocht, misschien?

hurnius Juist. En hij zet mij aan daartoe zijn geloof te omhelzen. Mij, een dienaar van Gods woord, dat te vragen!

blaeu En u vraagt hem, een hadji, wel het omgekeerde! Waarom mag hij niet de voordelen van zijn religie laten uitkomen? Hij belooft een hemel op aarde, u geeft een onzeker lot op een hemel die misschien niet bestaat. Ach, ik voor mij vind één vrouw in de hand beter dan tien engelen in de lucht.

hurnius Belialskind, Satanse lasteraar! u bent gepredestineerd om eeuwig in de hel te branden!

blaeu Daar worden wij hier immers allemaal zo zoetjesaan op geprepareerd. Zie de Landvoogd maar eens aan, de vlammen slaan er van alle kanten uit.

hurnius Ik zal je aanklagen!

blaeu Welzeker, klaag mij maar weer eens aan. Maar wie zijn dat daar?

Langs het raam ziet men Oosterlingen van een donkerder type, zonder tulbanden, voorbij komen. Een bode snelt binnen.

bode Excellentie, een gezantschap van Halmaheira verzoekt gehoor.
coen Niet binnenlaten.

van diemen Te laat. Wij kunnen niet onwellevend zijn.

Scene 3

De Alfoeren komen binnen en buigen voor de zetel. Het hoofd houdt een toespraak.

coen Wat zegt deze?

tolk Ik kan er zeer weinig van verstaan, Excellentie.

coen Vraag dan een van de Matarammers te bemiddelen.

Matarammers spreken, de een na de ander, met het hoofd, gaan dan weer terug.

coen Welnu?

tolk Zij verstaan het ook niet.

coen Niet verstaan? Zij verstaan het uitnemend. Ik zag blikken van verstandhouding. Zij hebben samengezworen tegen ons waar wij bij zitten. Neem allen in hechtenis.

van diemen Het zijn gezanten, Excellentie.

coen Die boeventronies?

van diemen Ze hebben hun geloofsbrieven afgegeven; volgens onze taalgeleerden zijn ze in orde. Ze schijnen alleen niet te weten dat een gezantschap ook aangediend moet worden. Ze hebben zeker de grote bijeenkomst hier gezien.

coen Laat ze dan in de verst afgelegene pasanggrahan onderbrengen en streng toezien dat ze geen bezoeken bij elkaar afleggen.

Hij staat op en voert zijn gade aan de hand mee, de deur uit. Allen buigen en gaan, de beide gezantschappen afzonderlijk. Blaeu en Raemburch blijven bij de deur staan.

raemburch Hij zal dadelijk wel terugkomen. Tracht hem te kalmeren. En u, die invloed op hem heeft, zeg hem dat het zo niet voort kan gaan, dat hij zijn omgeving in voortdurende angst houdt en ons allen in gevaar brengt door zijn oplopendheid. Zeg hem dat hij geen Alexander op een zegetocht, dat hij ook een bezoldigd dienaar van de Compagnie en Staten is. Niet meer dan wij Raden. Zijn plaats is naast ons, soms onder ons.

blaeu Waarom zegt u hem dat alles zelf niet?

raemburch Omdat ik een Raad-Ordinair ben; dit alleen is voldoende hem tot woede te brengen. Voor u heeft hij een zwak, omdat u onder hem staat, omdat hij aan u gewend is. Waarschuw hem.

blaeu Het is gevaarlijk in zijn zieke toestand.

raemburch Voor ons allen is het nog gevaarlijker.

blaeu En voor mij dan? Hij is in staat mij met die zware vaas neer te vellen; mij gevangen te zetten...

raemburch Wij garanderen u vrijdom en promotie, als het lukt. Daar komt hij.

Coen weer op, Raemburch af

Scene 4

blaeu Wenst uw Excellentie nog te werken?

coen Werken? Ons werk leidt hiertoe dat de bruine rassen die van elkaars bestaan misschien niet afwisten, bij ons aan huis elkaar ontmoeten en op hun gemak verbonden kunnen sluiten, dank zij de lafhartigheid van de landsadvocaten die mij geen toe-stemming willen geven allen over één kam te scheren, de scherpe kling van een goed zwaard. Het eind zal zijn dat zij ons door hun grote getale verdringen. Maar niet zolang ik hier sta. Holland moet uit zijn winterslaap worden gesleurd, de evenaar over, tot hier, waar natuurkrachten en gevaren ons wakker houden.

blaeu En de tropische hitte ons reeds 's morgens naar onze middagslaap doet verlangen.

coen Hebt u mij ooit 's middags in slaap gevonden?

blaeu Nooit. En dat is het enigste wat ook enkele anderen wakker houdt. Onderhebbenden, die uw komst niet behoeven te vrezen, slapen allen.

coen Waarom maakt u nooit rapport?

blaeu Dat zal ik nu doen in pleno; van twee tot vier slaapt heel Batavia. U waakt alleen, zoals u alles alleen doet; uw geest is te fel, uw staatszucht te machtig voor uw ras. De Hollanders houden niet van heldendaden, van grote gebieden. Hier en daar een factorij op de voordeligste punten, forten en oorlogschepen horen er helaas bij, maar liever verdragen met vreemde vorsten, vooral geen partij kiezen in binnenlandse twisten, profiteren van de

verdeeldheid. Liever kapers afkopen dan straf-expedities uitrusten. Geen zware slagschepen bouwen, liever een koopvaardijschip bewapenen en daardoor zijn vaart belemmeren. Zoals de burger een 'en tout-cas' voor regen en zon gebruikt en voor spot loopt, het bij hitte te warm heeft en bij slagregen toch nog in de drop loopt, maar met inwendig genoeg, want hij heeft iets uitgespaard. Is er geen landoorlog meer, weg leger. Geen machtig Albion, weg vloot, verrot!

coen Wat u zeggen durft kan u de strop omdoen.

blaeu Een nar mag de waarheid zeggen. Wat ben ik anders dan de nar van een slaaf?

coen Onverlaat, zwijg of...

blaeu Al jaren ligt u overhoop met de bewindhebbers, klaagt, smeekt, dreigt, zonder uw zin te krijgen. Zou uw Excellentie niet liever nog enige rustige jaren slijten op haar landgoed bij Hoorn?

coen Rust, terwijl alles hier op instorten staat? Maar zolang ik overeind sta, zal het niet vallen, al zouden zij geen schip meer... Wel

verwacht ik dikwijls met een aankomend schip een missive die mij ontslaat, mij afdankt als een overbodige waardgelder. Eigenlijk geloof ik dat de voortdurende aanvallen mij op het kussen houden. Zeg mij, zouden sommigen verontwaardigd zijn als ik zo werd afgedankt?

blaeu Ik ontveins u niet dat velen een zucht van verlichting zouden lozen als het ijzeren regiem, dat uw Excellentie knellender dan enig despoot om Batavia heeft gesmeed, in duigen viel. Anderen bewonderen uw Excellentie, maar spreken uit dat bij Javanen en Hollanders beiden veel meer te bereiken zou zijn met liberaliteit en tolerantie.

coen Wat zegt mijn naaste omgeving?

blaeu *terzijde* Dit is de eerste keer dat hij dat vraagt. *tot Coen*
Mag ik vrijuit spreken?

coen Spreek. Vandaag wil ik alles weten.

blaeu Men zegt dat de heerszucht van uw

Excellentie zo onlesbaar is dat zij zich niet tevreden stelt met staatszaken, maar zich bemoeit met de godsdienst, de ijver van een fanatiek dweper als Hurnius nog aanvuurt, en daarenboven haar onderdanen tot huwelijken noopt die om een oppervlakkige reden gunstig schijnen maar soms lijnrecht tegen de gevoelens van de betrokkenen ingaan.

coen Naast het Landsbelang heb ik steeds ieders heil op het oog.

blaeu Maar behalve baatzucht hebben de betrokkenen nog persoonlijke verlangens en gevoelens die soms de meest berekenende beheersen.

coen Ik dacht dat gij, secretaris, die dingen geen plaats gaf in het leven?

blaeu In mijn eigen leven niet. Ik ben alleen een geïnteresseerd toeschouwer, maar zo heb ik ook gezien hoe sterk zij soms voor anderen gelden. Uw Excellentie houdt er meer rekening mee, krenk ook de gezanten niet, uw Excellentie houdt morgen een wapenschouwing, laat alle troepen defileren en zend daarna de gezanten weg met rijke geschenken. Zij zullen bevreesd zijn en tevens gewonnen. Zo vermijden wij een oorlog, die op dit ogenblik niet anders dan noodlottig kan aflopen. En nogmaals, laat uw officieren en beambten vrij hun bruiden te kiezen. Waarlijk, die u weerstreven, zijn vaak uw oprechtste dienaren en die u

gehoorzamen, zullen u verzaken zodra uw macht maar even wankelt.

coen Ik kan ze missen, allen. Zolang ik sta, wil ik gehoorzaamd worden in alles, en wee degene die zich verzet, Hollander of Javaan.

af

blaeu *alleen* Ik heb mijn eigen glazen weer ingegooid. Even had ik vat op hem. Maar op het punt van die huwelijken verstaat hij geen rede. Terwille van Sara heb ik het voordeel dat ik in taken had behaald weer verspeeld. Wonderlijk verschijnsel: zij die ongelukkig gehuwd zijn, willen met alle geweld de meest tegenstrijdige wezens aan elkaar koppelen. Is dat een verkapte spijt en wrok, dat zij anderen nog erger willen doen ondergaan? Nee, dat is niet aan te nemen van een man als Coen, die wel wraakgierig maar niet boosaardig is, wel ruw maar niet ongevoelig. Het is trouwens een verschijnsel van de laatste tijd; vroeger bemoeide hij zich er niet mee of zijn officieren bruine bijzitten of blanke gemalinnen of omgekeerd hadden, als zij maar goed vochten, dat was hem hoofdzaak. Waar moet die dwingelandij op uitdraaien? Ik ben ook de oude niet meer. Vroeger draaide ik nergens mijn hand voor om; maar nu? Is het de hitte, dat ook ik mij soms kan opwinden? Of is het Sara? Het idee dat die hypocriet haar aan zou raken doet mij ijzen. Maar misschien help ik, daartegen agerend, maar mee haar te zekerder in handen van die halfverloopen jonker te spelen. Niet dat ik mij zelf een kans geef. Nee, zo getroubleerd ben ik ook nog niet. Het beste is maar de zaak te sussen tot de oude Specx op komt dagen en haar weer meeneemt voordat ze door de

sjacherende Hollanders aan een liefhebber wordt verkwanseld. Dan kan ze tot haar natuurstaat terugkeren en de hele dag met een kopsel bezig zijn of met het passen van een nieuwe obi. Misschien kom ik dan nog eens een kijkje nemen en haar gelukwensen dat zij geen Hurnius heet. Misschien krijg ik nog een kommetje sake en een kus. Dat wordt dan mijn idylle.

af

vierde tafereel

Scene 1

Een alang-alang veld. Mataramse troepen langs de weg zitten neergehurkt, sirih pruimend, strootjes rokend of slapend.

gijssen Voort, oprukken. We hebben hier nu alweer twee uur verknoeid.

soera agoel-agoel Er zijn weer honderd man gedeserteerd. Zo gaat het niet verder.

gijssen Hoe langer we hier zitten, hoe meer er verdwijnen. Uit het gelid lopen ze niet zo gauw. We hebben nog twintigduizend over, tegen de nog geen tweeduizend van het kasteel. Kom, vooruit.

soera Twee van de veldslangen, die u voor de Soesoehoenan hebt gegoten, zijn bij het beleg van het fort gesprongen, toen er nog geen zes schoten mee waren afgevuurd.

gijssen Dat komt door de domheid van uw soldaten. Hoe dikwijls heb ik niet gezegd dat na drie schoten het stuk gekoeld moet worden.

soera Ze hadden daar geen water.

gijssen Dan moesten ze erop wachten.

soera U hebt het snelvuurgeschut genoemd.

gijssen Dat is het ook, in onze handen. En er zal geen schot meer worden gelost zonder dat ik of Meeuwis er bij zijn. Anders is het oudroest voordat we een week verder zijn. En nu opgerukt.

soera Wij zullen hier de orders van de Soesoehoenan afwachten.
gijssen Die zijn: Batavia bij verrassing innemen. Dus geen uur verliezen.

soera Het is geen verrassing meer. Dertig van uw landslieden zijn gister ontsnapt. Men zegt dat een grote vloot van twaalf zeilen vlak voor straat Soenda ligt en alleen door windstilte wordt vertraagd.

gijssen Reden te meer om hen voor te zijn. Geef het signaal.

Morgennacht kunnen wij de vesting hebben omsingeld en dan zullen mijn kanonnen raak schieten, dat beloof ik je. En denk aan de grootheid die u wacht: onderkoning van Japara zult u dan zijn.

soera Denk aan de strop die u wacht als wij falen. Wie komt daar?

Ducrez komt op, tussen twee inlandse soldaten.

Scene 2

ducrez Een vriend. Ik heb een bericht van het grootste belang.

soera Zeg alles wat je weet. Anders hangen we je dadelijk op.

ducrez Dan zeg ik niets.

soera We zullen het geheim er wel uit pijnigen. Grijp hem, houdt hem met zijn voetzolen boven het vuur.

gijssen Zo komen wij niets te weten. *tot Ducrez* Wat verlang je voor je bericht?

ducrez Lijfsbehoud, opname in het leger en duizend realen. U kunt Batavia zonder slag of stoot veroveren.

gijssen Hoe dan? Zeg op. Maar waarom verraadt u uw eigen landslui?

ducrez Mijn moeder is een Maleise, mijn vader was een Fransman. Wat heb ik met de Hollanders te maken?

gijssen In orde. Maar zeg nu wat u weet.

ducrez De Landvoogd heeft bij zijn dysenterie ook nog derdedaagse koorts gekregen en kan het bed niet verlaten. De discipline is verslapt, nu hij de nachtelijke ronde niet meer doet. Alle officieren van het fort Nassau, waar ik diende, slapen 's nachts in de stad. Als u daar aanvalt, komt u zeker binnen.

gijssen Nooit was een slechte tijding zo welkom. *tot Soera Agoel-Agoel*

Aarzelt u nu nog om op te rukken?

soera Hoe vreemd dat een ziekte die de zwakste van ons volk door kreunen gemakkelijk te boven komt, de Grote Heer, die zo sterk is als een karbauw, machteloos maakt.

gijssen Allah kirim.

soera Spreek die naam niet uit, u hebt het recht niet. Weet u wat wij nog niet altijd door onze priesters en hadji's te weten komen? Is het soms ook zijn wil dat u tegen uw eigen bloed ingaat?

gijssen Genoeg gepraat. Oprukken.

soera Eerst zal ik een bode naar de Soesoehoenan zenden of die profijt wil trekken van de ziekte van zijn vijand.

gijssen Uitvluchten. Alsof die er een conscientie op na hield. Ik ga met allen van het leger die ik meekrijgen kan.

soera Dat is verraad.

gijssen Jou zal ik aanklagen voor verraad en we zullen zien wie gelijk krijgt als ik Batavia bezet houd. Als onwaardig vod zal men je voor de jakhalzen gooien, lafaard.

soera Wacht nog een dag.

gijssen Tot de zon onder is, niet langer.

vijfde tafereel

Scene 1

Een kerkhof bij Batavia. Invallend duister. Door de poort op de achtergrond verdwijnt een begrafenisstoet. Hollanders in het zwart. Twee in het indigo geklede Chinezen gooien een kuil verder dicht; men hoort de kluiten in het water plassen.

ah Er komen veel sinds de maan aan 't afnemen is.

ng Voor ieder een halve reaal. We zullen weldra naar het dorp van de voorvaderen terug kunnen gaan. Ik zou hier niet willen liggen in het water. Hoe vond de geest hier ooit het pad en de weg?

ah De Hollanders zoeken altijd het water. Zij bekommeren zich niet om de plaats van hun grafsteen, niet om de sterrenstand, niet om de richting van hoofd en voeten. Hun geesten kunnen niet weggomen. Zij dwalen hier rond hun graven. Ik zou hier niet willen werken als ik de goede spreuk niet bij mij had.

ng Wat voor spreuk is dat?

ah Niet voor een ander bestemd.

ng Geef op!

Zij worstelen.

ah Laat mij los. Ik zal je een betere geven. Hier.

Zij werken weer een poos.

ng Men zegt dat de Landvoogd ook spoedig hier komt.

ah Maar wij zullen hem niet begraven. Zijn soldaten dragen hem, laten hem neer en schieten over de kuil. Zo ging het de anderen.
ng Waarom gaat de Grote Heer niet naar zijn land terug? Hij kan wel een heel schip voor zijn lijk krijgen.

ah Het land is te ver. Hun schepen varen vier maal zo snel als de onze, maar zijn ook vier maal zo lang onderweg.

ng Waarom gaat hij niet op weg zolang hij nog leeft? Wat is dat geluid?

ng De kalongs vliegen door de bomen.

ah Nee, daar stijgt een geest uit zijn graf. Zie!

Zij laten de spaden staan en vluchten.

Scene 2

cortenhoeff komt nader en gaat op een zerk zitten dichtbij de kuil

Dat heeft ook niet lang geduurd. Eergister heb ik nog met hem op zijn huwelijk gedronken, gistermorgen kreeg hij de ijlende koorts en straks hebben wij hem er onder gestopt. Maar hij heeft mij op het goede denkbeeld gebracht hier samen te komen. Hier waagt Javaan noch blanke zich na zonsondergang. De Javanen zijn bang voor spoken, de blanken gooien het op de muskieten, maar zij zijn even bloede,

al smalen zij nog zo hard op het bijgeloof. Ik ben voor de duivel nog niet bang. Ik zou een verbond met hem sluiten om ons die dominee van het lijf te houden, maar hij verleidt liever de machtigen van de aarde en laat arme duivels als ik in de steek; die komen vanzelf wel in de hel, daar hoeft hij zijn hand niet voor om te draaien.

Zou zij komen? Wat is dat? Als de wind door de klapperbomen gaat, is het of de beenderen kraken.

Als ze dat hoort en ze ziet me niet, dan gaat ze terug. Ik moet dicht bij de ingang blijven. Ze gelooft immers dat in elke boom een geest loert. Wat dan in kerkhofbomen?

Als het nog lang duurt word ik ook bang. Wat moeten we hier doen? Ach! waar moeten we anders naar toe? Maar eigenlijk is dit een vervloekte geschiedenis. Dat dit mij moest overkomen. Ik ben nooit in wespennesten geraakt, altijd overal goed doorheen geglipt. Maar vroeg of laat brengen de vrouwen onheil. Ik weet dit; maar het is

voor mij het enige; drank doet mij niets, in de opwinding van het gevecht blijf ik kalm en onverschillig: een vrouw maakt mij dronken. Het gaat mij door alles heen; als ik mijn zinnen op een heb gezet, dan moet ik haar hebben, eindelijk is het zo ver, en zo voorbij, dan ga ik weer de winterslaap in. Anders is het leven niets, zonder dat ene. En hoeveel is dat ene, enige op een geheel leven? Een paar dagen, een week... Niets; maar toch nog veel vergeleken bij wat een man als Coen heeft, die zijn leven verknoeit met brievenschrijven aan zijn principalen, met zich over de handel druk te maken! Hij heeft kuis geleefd, is laat getrouwd, verwekt een kind, trekt zich verder van de vrouw niets aan. En toch is hij een man. Neem dan Hurnius die er naar hunkert, wiens waardigheid hem weerhield alsof hij struikelde over zijn tabberd, als hij meiden achterna zat. Dat doet hij niet. Toch weet ik zeker: als hij dorst, deed hij het, al was het met de lelijkste zwarte. En nu aast hij op Sara. Maar tegen die femelaar, die zwetende zwartrok, zal ik het niet afleggen. Dat mijn kleine Sara in een slaapsalet met hem samen zou zijn, dat haar lenig lichaampje zich naar zijn plompe lusten zou moeten voegen, dat denkbeeld maakt mij gek!

Voor mij zal zij zijn, al kost het mijn kop, voor niemand anders. Als hier geesten zijn, laten zij het horen en onthouden: al kost het mijn hoofd, voor mij zal zij zijn!... Stil, wat was dat? Wie roept daar? Wie roept daar: 'Goed'...? Was ik het zelf? Of hebben zij het toch gehoord? Laat ik stil zijn, de doden niet wakker maken. Nee, die slapen vast. Die scheefoogige schoeljes van doodgravers, daar

moet ik mee oppassen. Soms zitten ze achter een breed blad te loeren. Laat ik nog eens een ronde doen.

sara komt schichtig in een donkere mantel, waaronder een wit kleed schemert, de kerkhofpoort binnen Nee, hij is er niet. Nu ben ik weer alleen. Altijd als ik bang ben en in nood, komt hij niet. Als ik met mijn meesters alleen ben, bedrukt door hun waardigheid en mijn nietigheid, dan is hij ver weg. Als Hurnius met mij in de kamer zit en ik zie uit de mouwen van zijn zwarte jas zijn handen als griezelige beesten die mij kwaad willen doen langs de tafel kruipen... kan hij mij niet beschermen.

Maar als ik 's nachts alleen lig en denk dat ik in Mianoska met moeder ben en rustig word, dan voel ik opeens dat mijn lijf naar hem verlangt, en dan is hij er wèl, als ik hem niet voor mijn veiligheid behoef... en al mijn rust is weg. Nu is hij er ook weer niet. Ik durf niet langer blijven, ik ga terug. Maar dat durf ik ook niet. Toen ik omkeek lag er een krokodil dwars over de weg, zijn pantser glansde in 't maanlicht, zijn ogen zagen mij vals aan. O, ik durf niet. Waar moet ik naar toe?

cortenhoeff roept zachtjes van achter de bomen Sara, hier, ik ben het.

sara Ik ben zo angstig geweest. Waarom was je er niet voor mij?

cortenhoeff Ik was er. Maar ik ben eerst het hele kerkhof

rondgegaan, om te zien of er niemand was. We zijn alleen, alleen...

sara Ik ben toch bang. Nu ben ik bang dat ze toch zullen komen, en ons zien, en ons gevangen nemen.

cortenhoeff Hier durft 's nachts niemand komen.

sara Laat ons dan samen vluchten.

cortenhoeff Vluchten? Nu wij voor 't eerst alleen zijn, onbespied?

Nee, Sara, hier zul je mij geven wat ik al zolang hebben moet: jou...

Kom, kom, laten wij daar gaan liggen; het is nacht, alles zul je vergeten, en als wij weer opstaan dan ben je onkwetsbaar, dan ben je niet meer bang. Kom...

sara Nee, nee, hier niet, ik zou niet terug kunnen. Iedereen zou het aan mij kunnen zien. Als je mij belooft daarna te vluchten, samen op een schip, dan ja, dan...

cortenhoeff Je weet niet wat je zegt. Een schip is heel klein, kleiner dan een huis. In een dag zou het bekend zijn en werd je opgehangen aan de ra.

sara Ik ben ook klein. Kan ik niet als jongen verkleed gaan?

cortenhoeff Ha ha. Heb je liever het hele schip dan een dominee?

Kom nu. Kom nu, Sara. We zijn alleen, we zullen later wel wat vinden.

sara Je wilt mij hebben en dan hier laten? Wat er verder van mij wordt, daar bekommer jij je niet om. Maar ik weet wel wat ik doen moet. Mijn moeder was een Japanse. Leven kan ik niet goed, maar ik weet hoe ik sterven moet.

cortenhoeff Als jij harakiri pleegt, dan maak ik amok, dan gaan zij er allemaal aan!... Sara, geloof mij, over enkele dagen is alles goed, mag Hurnius niet meer naar je kijken, mogen wij trouwen...

sara Wat zal er dan gebeuren?

cortenhoeff Je bent een vrouw, je kunt geen geheimen bewaren.

sara Zeg het. Anders geloof ik het niet, dan ga ik weg, kom niet weer. En als ik een geheim heb met jou samen, zonder dat iemand

ervan weet, dat is... dat is haast of wij samen een kind hebben. Zeg het me, toe... zeg het me.

cortenhoeff Wil je dat dan ook?

sara Ja, dat ook.

cortenhoeff Zweer het! En dat je zwijgen zult.

sara Ik zweer dat ik een kind van jou wil hebben en dat geen macht van mij te weten zal komen wat je mij zeggen zult.

cortenhoeff Kom dan je eed houden. Kom...

sara Nee. Eerst wil ik weten. Dan voel ik dat je mij hebt vertrouwd en dat je bij mij blijven zult.

cortenhoeff Luister dan. Een groot leger van honderdduizend man nadert. De Soesoehoenan denkt dat hij alles kan, sinds hij Madoera heeft overwonnen. Over een paar dagen is Batavia ingesloten. Dan zal de Landvoogd zien wat ik waard ben. In vreedestijd een nul, dan heeft wie praten kan de eerste rol. In de oorlog is het anders. Al oreren en bidden zij nog zo hard, de musketten knallen nog harder. Men ziet niet meer naar een zwart mom, naar een bijbel verguld op snee. Een rapier en een vaandel steken boven de drom uit en daaraan hecht zich alle hoop.

sara Maar als je...

cortenhoeff Als ik gedood word?...

sara Ja.

cortenhoeff Dan zal Blaeu je helpen. Maar ik word niet gedood.

sara Laat mij vluchten en ergens op je wachten tot alles voorbij is.

cortenhoeff De verdenking zou op mij vallen.

sara Laat mij dan hier blijven en zolang doodgaan. Als je komt en mij kust, al ben ik nog zo koud, ik zal weer opstaan.

cortenhoeff Je weet niet wat je zegt.

sara Ik wil niet meer terug. Iedereen kan aan mij zien dat ik van jou ben, iedereen veroordeelt mij. Ik geloof niet dat de vijanden die ons redden moeten, komen zullen.

cortenhoeff Ik zal ze zelf de kortste weg naar het kasteel wijzen.

sara Daar! Daar loopt iemand weg!

cortenhoeff Waar?

sara Daar, achter die bomen, daar!

cortenhoeff Waar? ik moet hem doden of ik ben verloren.

Hij vervolgt de vluchtende, doorsteekt hem aan het eind van het kerkhof, zodat hij in een kuil valt.

Sara, kom hier, help mij. Vlug, wij moeten hem begraven, anders worden wij ontdekt. *Sara snelt naar de anderen kant van het kerkhof.*

Hij beweegt nog... Daar dan! daar! *slaat met de spade in de kuil*

Sara, nu zijn we veilig.

sara Nee, daar komen anderen. Je bent een moordenaar.

cortenhoeff *een hand op haar mond* Gil niet. Kom hier, wees stil.

Hij trekt haar achter de bomen. De Chinese doodgravers komen terug met een lantaarn.

Scene 3

ah Er is niemand. Het zijn geesten.

ng Ik hoorde toch stemmen. Zie, er zit bloed aan mijn spade. Laat ons vluchten.

ah Nee. Hier in de kuil ligt een man. Hij is vermoord. Laat ons hem helemaal begraven. Als de meester morgen dat bloed en het halve werk ziet, worden wij opgehangen.

Zij werken weer als in de aanvang. De kluiten ploffen in het grafwater.

zesde tafereel

Scene 1

Voorgalerij. Sara zit alleen op een bank te verstellen. Blaeu komt uit de tuin, zijn acten onder de arm.

blaeu Wat hoor ik, Sara? Heb je toch toegestemd?

sara Het hoeft pas over een maand.

blaeu Maar je bent nu gebonden! En ik weet haast zeker dat het onder een of ander voorwendsel vervroegd zal worden. Op een nacht word je gewekt, in de kerk staat alles klaar, en je bent ingezegend voordat je de slaap goed uit hebt en dan...

sara Ik kon geen voorwendsel tot weigeren vinden; de reden kan ik niet noemen. Een jong meisje is hier evengoed een slavin als bij hen die zij wilden noemen. Toch zal het niet gebeuren. Vannacht misschien.

blaeu Vannacht misschien?

sara U weet het ook wel.

blaeu Laat je niet ontvoeren. 't Is voor beiden de dood; voor hem de strop, voor jou...

sara Beste Mr. Blaeu, dat bedoel ik niet. U weet het wel. Is het al dichtbij? Ik denk soms dat ik het hoor.

blaeu Wat?

sara Het Mataramse leger.

blaeu Wacht. *gaat naar de balustrade* Dus toch niet met hem. Daar hoopt zij op: liever in hun handen dan... *gaat naar Sara terug* Zij komen niet. Zij zijn bij Krawang verslagen.

sara Dan moet ik weg, anders ben ik verloren. Help mij!

blaeu Wat moet ik doen?

sara Mij helpen. Hiervandaan. Ik kan niet.

blaeu Laat mij even denken.

Sara naar het werk terug; Blaeu bladert in zijn papieren, besluiteloos.

Sara...

sara Wat is er?

blaeu Hier. Een brief van je vader. Uit Anjer.

sara Hoe ver is dat? Zeg het, gauw.

blaeu Twee dagen hiervandaan.

Sara scheurt de brief open, glimlacht.

Wat schrijft hij?

sara Dat hij komt. Gered! gered! Nu zou ik haast bidden.

blaeu Als je verstandig bent, Sara, dan zeg je niets van die brief, maar zoekt weer een voorwendsel om te dralen. Wacht tot Jacques Spex hier is en zelf voor je op kan komen. Als je de Landvoogd nu die brief voorhoudt, werkt dat als de rode lap op een stier. Dan is hij in staat je dadelijk op je knieën te laten dwingen tot dat huwelijk, het te laten inzegenen door een gewillig creatuur, een van die predikanten die op de nominatie staan om gemeen matroos te worden.

sara Ik kan mij niet langer stilhouden, ik kan niet langer liegen. O,
die brief zou ik willen zwaaien als een vlag!

blaeu Doe het niet; stop hem liever weg. En word plotseling ziek,
dat is verreweg het gezondste op dit ogenblik.

sara Ik zou niet kunnen huichelen. Nooit voelde ik mij levender dan
nu ik weet dat ik nooit die adem meer zal ruiken, nooit die dikke
handen meer zal voelen.

blaeu Zeg dan dat je tot de bange uren bij je meesteres wilt
blijven.

sara Als hij daar maar om geeft. Goed dan, ik zal mijn brief
verstoppem. *steekt hem tussen haar corsage* De verlossing is wel zeer aanstaande.
Als mijn vader er maar is voor die tijd. Of als het beleg maar niet
tussenbeide komt.

blaeu En straks verlangde je er nog zo naar.

sara Ach, goede beste Mr. Blaeu, alles is immers veranderd. Wilt u
niet een brief voor mij overbrengen?

blaeu Aan wie?

sara Aan... hem.

blaeu Als de Landvoogd maar een letter van deze naam ziet, zijn
we alle drie verloren.

sara Hij moet hem ook niet zien. Toe, zorg er voor. *kust Blaeu* Het
is niet uit onvoorzichtigheid, het is om te zeggen dat hij niet meer
moet komen.

blaeu Nooit meer?

sara *met een lange blik* Nee. Heel lang. Nee, nooit meer...

blaeu Ik zal deze brief bezorgen.

af

sara *alleen* Heeft hij zelf mij niet gezegd dat ik moest liegen? Deze laatste leugen kan er dan ook nog wel bij.

Eva Ment komt binnen met de langzame statige tred van de hoogzwangere.

Scene 2

eva Wat ben je bleek, Sara. Kom je wel genoeg buiten?

sara Waar zou ik naar toe moeten? Ik kan toch niet alleen door de Chinese buurt gaan wandelen? En u vindt toch ook niet goed dat ik langs de kali loop waar al die naakte inlanders in zwemmen?

eva Kind, wat druk jij je altijd kras uit. Je kunt toch elke dag een rijtoer maken met de andere joffers?

sara Ze vervelen mij, ze plagen mij, en ze praten nooit ergens anders over dan over hun huwelijk.

eva En nu ben jij nog gauwer dan zij getrouwd. Dan kun je ze uitlachen. Je zult met dominee Hurnius meegaan op zijn Molukkenreis, je zult je sterken aan de zeelucht en aan zijn bekeringsijver.

sara Nee, nee, nee, ik wil nog niet trouwen en zo ver weggaan. Ik wil bij u blijven tot alles voorbij is.

eva Wat? Wil je weer uitstellen? De Landvoogd zal het nooit goedvinden.

sara Nee, ik wil niet van u weggaan, nu.

eva Maar je kunt toch niets voor mij doen, kind.

sara Toch wil ik bij u zijn en uw hand vasthouden als u pijn hebt.

eva Vreemd kind. Dus toch, houd je van me? Maar de Landvoogd zal vertoornd zijn.

sara Hij is zo weinig bij u.

eva 't Is waar, ik ben veel alleen. De staatszaken nemen hem in beslag. Hij heeft daarbij zo weinig steun.

sara Hij heeft de staatszaken meer lief dan u.

eva En dan zichzelf.

sara Laat mij blijven, toe, laat mij blijven. *zij omhelst Eva.*

eva Wat kraakt daar in je keurs? Verstop je daar een brief? Laat zien.

sara *terugwijkend* Het is zo strak gestreken, daardoor kraakt het.

eva Ik zie de rand van een brief, je liegt. Hoe kan ik je vertrouwen?

sara *met een snelle beweging langs de tafel en haar lichaam en hals*

O, bedoelt u dat? Dat is geen brief. Dat is de les die ik leren moet.

Ziedaar.

eva Wat? psalmen berg je op die plaats? Leer je, terwijl je moet breien? Kind, nooit zul jij een goede huisvrouw worden.

sara Ik geloof het ook niet.

eva Je kunt maar een ding tegelijk en goed doen.

Scene 3

coen *luidruchtig opkomend* Waar is de bruid? Laat ik haar gelukwensen. Ziehier mijn geschenk.

Hij zwaait met een gouden beugeltas.

eva Sara blijft nog bij mij tot alles achter de rug is.

coen Wat? Alweer uitstel? Terwijl alles geregeld is? Wat moet je met haar? Zij is toch geen baker?

eva Ik wil haar graag bij mij hebben voor mijzelf. Ik ben aan haar gewend. Zij maakt mij rustig.

coen Men kan geen twee vrouwen bij elkaar laten. Zij twisten of zij beginnen een samenzwering. Maar deze heb ik dan tijdig ontdekt.

eva Laat u ditmaal verbidden om mijnentwil.

coen Ha, u bent medeplichtig! Welaan dan, op de dag van uw verlossing wordt ook het huwelijk van uw staatsieoffer ingezegend. Dit is ons onherroepelijk besluit. *af*

zevende tafereel

Scene 1

De raadzaal. Nacht. Coen en de Raden van Indië zitten om de groene tafel die met acten is bedekt.

coen En dan is het hoog nodig dat de wallen versterkt worden. Er zijn vele zwakke punten die ons noodlottig kunnen worden. Er moet gearbeid met dubbele kracht, dus voor hoger loon, want het aantal werklieden is beperkt. Willen de Heren Raden hiervoor een crediet uit de landskas toestaan?

van diemen Wij dachten eigenlijk dat er verleden jaar al honderdduizend florijnen voor waren uitgetrokken.

coen Die zijn welbesteed aan het bastion aan de overkant van de Tjiliwong. Dit geld is alleen bestemd voor het werk aan wallen die weggezakt waren omdat ze niet solide genoeg waren opgetrokken.

vlack In Holland moeten we onze diere gelden wel besteden aan het versterken van dijken. Daar weten we waarvoor we betalen als het winter is en hoge waterstand. Maar hier, tegen een vijand die misschien nooit aanvalt. Ik voel er al heel weinig voor.

coen Die vijand zal zo zeker komen als de vloed opzet. Als ik die gelden niet krijg, sta ik ook niet voor een doorbraak in.

raemburch De Landvoogd werkt tegenwoordig meer met dreigementen dan met rijp overleg.

coen Ik moet het hebben.

raemburch Wij zullen zwichten, maar meteen naar Holland
rapporteren hoe u confereren begrijpt.

coen Goed, over een half jaar zal men in Holland weten dat ik geld
afpers. Maar dan zijn wij allen gedood of ik gerechtvaardigd en de
zuinigen en vrekken hier aan de kaak gesteld.

vlack Men zal in Holland onze zuinigheid met de ons toevertrouwde
gelden nooit laken, wat er ook gebeure.

coen Ach, mij zal men een keten omhangen als het goed gaat en
een strop als het misloopt.

stilte

schepen Wil de Landvoogd deze vonnissen tekenen?

coen Nee. Iedere man die de wapenen kan dragen wordt
begenadigd.

schepen Allen?

coen Ja, allen. Ik betreur dat er niet meer geboefte is. Iedere man
zullen wij nodig hebben.

vlack Uw Excellentie gelieft te schertsen om ons vrees aan te
jagen. Of zij weet meer dan zij ons gezegd heeft.

coen Ik wil uw gemoederen niet meer verontrusten dan zij kunnen
verdragen.

schepen Hoe denkt men de tucht te handhaven onder deze
ordeloze troep?

coen Door er vuurmonden achter te zetten.

raemburch Hoe kunt u vuurmonden missen die naar uw eigen
zeggen ook veel te schaars waren?

coen De oude, die niet op tijd vervangen zijn, die niet ver genoeg dragen om de vijand te beschieten, wel om de lafaards die keert maken de ingewanden open te woelen. En ikzelf zal de ronde doen, dag en nacht, en hier en daar zal een lafaard die van de wallen springt, de punt van mijn degen vinden om hem op te vangen.

vlack U bent nodig in het hoofdkwartier. Uw kwalen moeten u de taak van inspecteur beletten. Wilt u dan de leiding opofferen aan uw lust de tucht bloedig te handhaven?

raemburch Ik stel voor het nieuwe votum en de algemeene amnestie die de Landvoogd voorstelt, neen, door wil drijven, onder stemming te brengen.

vlack Is daar zo'n haast bij? Is het wel zeker dat het tot een beleg komen zal? De Javanen strijden liever in het oerwoud, waar zij ons kunnen beschieten vanuit de bomen, of uit het lange net dat zich achter hen sluit, als het water van de Rode Zee achter de Israëlieten. Maar vielen zij ooit een Europese vesting aan? Beklommen zij ooit de wallen? Nooit. De Landvoogd overdrijft het gevaar. Zijn ziekte doet hem alles even zwart inzien. Ik stel voor de behandeling van de defensie-voorstellen te verdagen.

coen Dan komen zij nooit weer aan de orde. Dan is dit de laatste vergadering. God zij onze zielen en vooral onze lichamen genadig. De zwarten zijn onnozel in de handel, maar geleerd in het uitvinden van martelingen.

van diemen Bent u zo zeker van een beleg?

coen Voor de laatste maal: wilt u de gelden toestaan die ik broodnodig acht?

raemburch Openbaar ons wat u zo stellig een beleg doet
verwachten.

coen Alles.

*De Raden steken de hoofden bijeen. Coen blijft alleen staan. Een
verwijderd maar doordringend geschreeuw: men kan horen dat het
door een grote menigte wordt voortgebracht. Daarna scboten. De
Raden stuiven uit elkaar. Coen blijft op zijn plaats staan.*

coen Het antwoord.

vlack De Here sta ons bij! Wij worden aangevallen! Hebben zij dan
ook kanonnen? Zijn er soms Engelsen bij? De Landvoogd neme alle
maatregelen die hij nodig acht.

coen Te laat, mijne Heren, te laat. Ook in zaken van oorlog geldt:
de kost gaat voor de baat uit. U hebt de kosten willen sparen. De
wal aan de zijde van het papenland is veel te laag. Het Nassau-
bastion is half ingestort. Wat kunt u mij geven om die gaten te
stoppen? Aarde of manschappen moet ik hebben, nu is uw geld
waardeloos. Vannacht zal de vesting nog niet vallen. Maar wel
beveel ik u aan: maak uw laatste wil op. Bidt tot God, en voor
alles, neemt een snelwerkend vergif bij u en laat uw vrouw en
kinderen niet zonder. Aarzelt niet hetzelfde in te nemen als het uur
daar is. Adieu en zijt Gode bevolen.

af

*De Raden blijven eerst versteld staan, lopen dan in paniek door
elkaar. Sommigen nemen nog hun acten op, alvorens te gaan, maar
laten ze weer vallen. Als de zaal leeg is, komt Zeeger sloffend
binnen, raapt de papieren op en bergt ze in de kasten.*

zeeger Het heeft niet lang geduurd, vanavond.

achtste tafereel

Scene 1

Een klein vertrek zonder ramen, schaars gemeubeld. Portretten van de stadhouders aan de wanden.

coen Eindelijk zal ik ook vader zijn. Op een leeftijd dat anderen door volwassen kinderen zijn omringd, doorleef ik voor het eerst de afwachting waarin een man zich tegelijk overbodig en schuldig voelt; een belachelijke toestand voorwaar. Tegelijk brokkelt het werk van mijn leven af. Nassau is gevallen, Oranje wankelt. Als dat valt, is het gedaan en alles weer zoals het was voor onze komst; alleen wat bouwvallen, graven en bastaards zijn er bij gekomen. Een wat lichter gekleurde Javaan, een enkele met blauwe ogen, dat zal later dan alles zijn wat aan ons herinnert. Onze schande! Ik moest op de wallen zijn. Maar ik kan mij niet meer voortslepen, dat olifantsbeen is mij te zwaar. Ik kan mij geen uur achter elkaar meer staande houden. En die slopende buikloop. En dan Eva. Nu mag ik haar niet alleen laten. Zij is niet jong meer, het duurt lang, in dit land gaat alles met gevaar en koorts gepaard.

Dat het toch spoedig voorbij ware! Mij dunkt ik lijd dezelfde duldeloze krampen. Ik heb het gevoel dat, als zij eerst verlost is, ikzelf ook veel beter zal zijn.

bontius *komt uit het zijvertrek* Straks dacht ik dat het uur daar was. Nu ligt zij weer roerloos, lijdt weinig en wacht.

coen Dat het spoedig voorbij ware. Kunt u niet helpen?

bontius Men moet de natuur haar loop laten. Men mag niets verhaasten. Het zou tegen het Gods bestier zijn en de ongeboren vrucht kunnen schaden.

coen Ik lijd helse pijnen. Hebt u dan heul voor mij?

bontius Neem nog een lepel van de drank die ik voor uw Excellentie bereidde; dat is het machtigste middel.

coen Uw middel maakt mij suf en verdooft mijn gedachten. Die heb ik nu meer dan ooit nodig. Dan maar liever lijden. Maar hoe weinig kunt u helen, zonder te schaden tevens.

bontius Helaas, zo is het.

coen Ik kom mijzelf de laatsten tijd voor als een heelmeester wiens middelen niet of te laat worden genomen en bijna evenveel schaden als zij baten.

Kreten worden hoorbaar.

bontius Ik geloof dat zij mijn hulp weer behoeft.

Hij gaat en komt bij de deur terug.

Zij behoeft nog meer steun. Kan een van de joffers gehaald worden?

coen Zij moesten er allen zijn. *roept dienaar op* Haal joffer Sara, vlug.

Bontius en dienaar af. Coen loopt alleen door de kamer. De kreten worden sterker.

dienaar *weer op* Heer...

coen Wat is er?

dienaar Joffer Sara kan niet komen.

coen Hoe, zij kan niet? Zij zal komen, ik beveel het, versta je?

dienaar Zij is niet alleen.

coen Niet alleen?

dienaar Zij is...

coen Nu? Wat is zij?

dienaar In gezelschap van een hoog personage.

coen Ha! dat is een geschikt uur. Ha, Sara, moest je daarom eerst de hele bijbel uit je hoofd leren en je meesteres bijstaan voordat je met Hurnius trouwen kon. *slaat op een gong; een sergeant op* Hoe sterk is de wacht?

sergeant Zes man slechts, Excellentie.

coen Genoeg. Komt, wij moeten het paviljoen insluiten. Er zit een spion in. Er mag geen muis in of uit.

allen af

De anti-chambre blijft leeg. De kreten worden afwisselend heviger en zwakker.

Scene 2

*Naderend rumoer. Coen komt binnen, duwt Sara voor zich uit.
Soldaten volgen, met in hun midden een worstelende gestalte.
Daarachter Blaeu.*

coen *slingert Sara van zich af in een hoek* Laat zien wie de verrader is.

Bontius komt weer op.

bontius Een dochter is u geboren. Uw gemalin is zeer zwak en fleemt om u.

coen Laat wachten die dochter, laat wachten die vrouw. Eerst moet ik deze adders hier vertrappen. Laat zien.

De soldaten duwen Cortenhoeff naar voren. Coen doet een stap achteruit en slaakt een kreet van woede.

De commandant van het fort Nassau. Daar wordt ons aller lot beslist! Vannacht wordt aangevallen, vannacht verlaat hij zijn post, sluipt in het vrouwvertrek, bedrijft ontucht, laat zijn soldaten zonder hoofd...

cortenhoeff Alles was rustig. Geen vijand te zien.

coen *slaat hem in het gezicht* Hond! Lafaard! Verrader! Geen woord meer zal uit jouw strot ontsnappen. Laat de beulsknechten hier brengen het blok; ikzelf zal hem slachten, nog ruikend naar het bed waarin hij kroop terwijl zijn post werd aangevallen. Laffer hond dan de lafste zwarte! Zijn aas zal de honden worden voorgeworpen. Nee, die lusten het niet. Op een staak zullen wij hem stellen, dat de gieren, die niets versmaden, zich aan hem verzadigen.

sara Genade voor hem!

coen En jij, slet, geselen zullen we jou tot uit je veile leden alle lusten voor levenslang weggeranseld zijn!

bontius De kraamvrouw is zeer zwak en verlangt uw Excellentie te zien. Wilt u ook uw dochter niet...

coen Ik ben geen man en vader. Ik ben een oude sul, een betichte sufferd, van binnen verrot en rondom door mijn eigen volk verraden. Ik kan mij nog juist wreken voordat ik crepeer, en dat zal ik doen

ook. Daar!

Hij gaat op Cortenhoeff toe en trapt hem achterover.

koerier *opkomend* Het fort Oranje wordt aangevallen. De bevelhebber vraagt alle versterkingen die u zenden kunt.

coen Versterking is er niet meer. Ik ben er nog alleen. En ik zal gaan. Bind de hond en de hondin vast, elk in een hoek.

cortenhoeff Maak mij los! Ik zal mij doodvechten.

coen Dat zou je willen, ellendeling, nog een eerlijke dood op de koop toe! Hier zul je blijven, ik zal jouw werk doen en dan terugkomen om je te zien sterven. Drie soldaten bij de verrader, een bij haar. Laten zij niet van hun plaats bewegen. En de rest met mij mee. Als de bruinen in onze plaats terugkomen, geef hen dan de doodsteek voordat je aan de haal gaat. En, nu, voorwaarts!

Coen en soldaten af. Vroedvrouw op, met kind in een doek.

blaeu Weg daarmee, daarvoor is het nu geen tijd.

vroedvrouw Dat is geen vader.

af

sara Mr. Blaeu, help mij.

blaeu Ik kan nu niets meer voor je doen.

sara Neem deze doek en wis het bloed uit zijn gezicht, dat kan ik niet aanzien.

Blaeu doet het en loopt dan weg met gebogen hoofd.

negende tafereel

Scene 1

Voorgalerij. Raden van Indië in een groep bijeen. Hurnius alleen, in een andere hoek.

vlack Waarvoor zijn wij hier bijeengeroepen? Voor een doopfeest of het vellen van een doodvonnis of twee?

raemburch Denkelijk voor alles tegelijk.

vlack Dat kan niet. Eerst wordt geprocedeerd...

raemburch *traagsprekend* Hij zal het doordrijven dat alles in één zitting wordt afgedaan. Nu hij de nachtelijke aanval zo radicaal heeft afgeslagen, voelt hij zich weer sterk en zal zijn zin doordrijven, er op wijzend dat er een voorbeeld moet worden gesteld. In bestuurs- en rechtszaken is hij een onhandelbaar man, het moet evenwel erkend worden dat hij als legerhoofd zijn gelijke niet heeft. Strategie en staatsmansbeleid gaan zelden samen, eigenlijk zijn de eigenschappen voor beide benodigd, in een persoon onvereinigbaar. De voortvarendheid die een generaal moet kenmerken, de bedachtzaamheid en het rijpend overleg...

vlack Man, hoe kunt u u verliezen in langwijlige beschouwingen over karakter eigenschappen, terwijl wij voor zulke gewichtige beslissingen staan en in voortdurend lijfsgevaar verkeren?

van diemen De nachtelijke overval is toch afgeslagen. Er zijn gevangenen gemaakt en vuurmonden, die naar het schijnt van Hollands maaksel zijn. Verraad loert overal.

vlack De aanval is afgeslagen, maar als hij wordt herhaald, wee ons. Ook had de Landvoogd zelf daarna weer een heftige aanval. Het schijnt dat de ziekte snel zijn krachten sloop; ook daarom zal hij snel willen vechten en zijn kind onverwijld doen dopen.

van diemen Is het kind dan ook zwak? Een kind van zulke ouders!

vlack U begrijpt wel dat de Matarammers, eens meester van de vesting, geen blanke in leven laten, en Coen is een te gelovig christen om zijn kind ongedoopt naar de eeuwigheid te laten gaan.

raemburch Acht u het gevaar dan zo nabij? Daar moet toch een middel worden gevonden. Wij kunnen ons toch niet laten vermoorden!

vlack Weet u dan een middel?

raemburch Wij kunnen toch onderhandelen.

van diemen Onderhandelen? Ons regelrecht in het verderf storten?

Als wij het doen op dit moment, dan begrijpt de Pangeran eerst recht hoe slecht wij er voor staan, een laatste aanval zal ons de genadesteek geven. Zwakte bekennen tegen een Oosterling betekent zich op genade en ongenade overgeven. Dan komen wij er met de dood niet af. Trouwens, Coen zal het nooit opgeven, zolang hij nog overeind kan staan en een woord uitbrengen.

raemburch Maar bij ons berust mede de beslissing of er onderhandeld zal worden.

vlack En niemand zal iets buiten Coen om willen ondernemen. Hem danken wij dat wij nog leven, dat wij niet reeds lang een prooi van de Engelsen of van de Inlanders zijn geworden. Wat vreest gij? beveel uw ziel de Here.

raemburch U kunt goed praten. U bent de zeventig gepasseerd, de dagen zat. U hebt geen familie in Holland.

vlack Nog vele aardse genietingen kan ik smaken. Ik houd van Spaanse wijn, van een goede Goudse pijp. Laten wij tonen, als 't moet, dat wij als christenen, gepredestineerd of niet, even moedig de dood tegemoet weten te gaan als de Mohammedanen die allen het paradijs beloofd is. Laten wij ons sterken aan het gebed. Wil dominee Hurnius niet met ons bidden?

van diemen Daarvoor komt de dominee niet. Moet u dopen, dominee, of het gemoed van Cortenhoeff sterken? Of beide veroordeelden in de echt verbinden, ter elfder ure?

hurnius Wilt u in mij een dienaar van God honen?

van diemen Dit zij verre van mij. Maar het is vrij zeker dat hij veroordeeld wordt en u weet: wie door de strop moet kijken, mag een laatste wens uiten. Dat zal stellig zijn in de echt te worden verbonden.

hurnius Als deze droeve historie voorbij is, zal Sara mij nog steeds bereid vinden. Een dienaar van de Heer verlaat zijn schapen niet, al zijn ze nog zo zeer verdoold.

vlack Hoe? blijft u volharden in uw voorne-men Sara te huwen?

hurnius Zo waarlijk helpe mij...

van diemen God almachtig.

vlack Dominee, bent u gek geworden? U zou al 't ontzag en daarmee uw ambt verliezen!

raemburch Ik begrijp de dominee. Wordt een juweel van minder allooï als het een tijd lang in handen van een falsaris is geweest? En Sara is een zeldzaam juweel in deze landen. Dat zullen de Heren toch met mij eens zijn?

Coen verschijnt, ondersteund door een dienaar, in de galerij.

Scene 2

coen Mijne Heren, vind ik u, in tegenstelling met uw gewone langzame wijze de zaken af te handelen, thans bereid snel recht te doen? Bijzondere omstandigheden eisen dit. Het Nederlandsch gezag wankelt, wij weten niet of het zich staande zal houden.

raemburch Acht uw Excellentie het gevaar zo groot?

coen Groot genoeg om er met alle middelen naar te streven de krijgstucht te handhaven. Wij kunnen vandaag nog vonnis wijzen.

van diemen Maar de wet verbiedt uitdrukkelijk dat het dezelfde dag ten uitvoer wordt gebracht. En ik vrees dat dit uw wens is.

coen Stellig. En vind ik u niet bereid, dan zal ik uit mijn officieren een rechtbank samenstellen die wellicht juridisch minder bekwaam is, maar een simpeler en zuiverder rechtsgevoel bezit dan gij.

van diemen Als u wederrechtelijk Cortenhoeff ter dood laat brengen, stelt u uzelf buiten de wet.

raemburch Wij willen eerst ruggespraak plegen.

coen Over twee uur wacht ik u in de raadskamer. Doe intussen wat u wilt. Maar laat mij straks niet wachten, ik moet het bastion Oranje bezoeken. *tot Hurnius* Wat zoekt u hier?

hurnius Ik wilde uw dochter dopen.

coen 't Is thans geen tijd voor het aanwerven van nieuwe christenen. Ga liever naar de wallen en geeft de vijand de vuurdoop of de pekdoop, als ons kruit soms op is.

hurnius En de gevangenen verzoeken mijn geestelijke bijstand.

coen Ga naar de verrader. Dominee Hulsebos zal Sara bezoeken.

hurnius Waarom ik dan beiden niet?

coen Geen zelfde zieleherder voor beiden. U zoudt brieven kunnen overbrengen.

hurnius Ik nooit. Maar als het een van beiden moet zijn, waarom ik dan Sara niet?

coen Ik wil u een droevig weerzien en afscheid besparen.

hurnius Maar Sara wordt toch niet ter dood veroordeeld? Ik wil haar redden, haar op het rechte pad brengen.

coen Daar bent u tot nog toe uitstekend in geslaagd. Maar genoeg gepraat. Ik verwacht de Heren straks.

af

vlack Moeten wij toegeven?

raemburch Nee. Als hij eens de wet heeft verzet en het beleg heeft afgeslagen, voelt hij zich sterk genoeg om zich onafhankelijk van de Compagnie te verklaren, op grond van het feit dat hij Batavia heeft gesticht en behouden, en zijn geliefd idee van een volksplanting hier op eigen vuist voort te zetten. Ik ken zijn staatszucht. Hij hunkert ernaar zich los te maken, ons op een retourvloot te laden en als ongewenste vreemdelingen te repatriëeren.

vlack U dicht Coen bedoelingen toe die hij niet heeft. Hij wil eerste dienaar van de Compagnie zijn, haar bloei bevorderen. Voor zich zelf verlangt hij niets. Laten wij toegeven aan zijn gerecht verlangen.

van diemen Nee, niet toegeven.

vlack Cortenhoeff heeft de dood verdiend, niemand twijfelt daar aan. Wat doet het er toe of hij snel of niet zijn straf ondergaat? Laten wij daarentegen Sara Specx redden van de dood door beulshanden, alleen in een zeer lichte straf toestemmen.

van diemen Wat noemt u een lichte straf?

vlack Een geseling, verbanning voor enige jaren of...

van diemen Dat noemt u een lichte straf? In het algemeen, ja. Maar laat ik u waarschuwen iets tegen Sara te ondernemen. Er is alle kans dat Coen komt te overlijden en Specx het bewind, al is het tijdelijk, in handen krijgt.

raemburch Misschien is hij wel dankbaar dat wij die laatste vlek van zijn verleden uitwissen.

van diemen Dan kent u Specx slecht. Hij heeft eerder Italiaanse dan Hollandse opvattingen, bemint Sara als een echte dochter, ook verder is hij een levend contrast van Coen. Amsterdam, Italië en Japan zijn ook betere leerscholen voor diplomatie dan Hoorn, een Oost-Indiëvaarder en Bantam. Hij kent het Oosterse stelsel: over futiliteiten praten en 't belangrijke alleen aanroeren, uitnemend.

vlack Ik zal recht spreken volgens mijn eer en geweten en geen rekening houden met de karakters van mogelijke toekomstige landvoogden.

raemburch En ik vind dat wij altijd tijdig de bakens moeten verzetten. En het is meer dan tijd.

vlack Dus over Cortenhoeff zijn wij het eens?

raemburch Ja, dat hij sterve door de strop.

van diemen Hij was een dapper krijgsman. Deze schande blijve
hem bespaard. Hij sterve door het zwaard.

vlack Laten wij op dit punt Coen zoveel mogelijk tegemoet komen.

Een gong. De Raden gaan gesticuleerende naar binnen.

tiende tafereel

Scene 1

Slaapsalet van Coen. Aan weerszijden een groot staatsieledikant. Op de achtergrond, weinig zichtbaar, een wieg. Links, afgeschut, een klein cabinet. Coen en Eva beiden te bed.

eva Worden de pijnen nu wat minder?

coen De pijnen wel. Maar die dofheid in mijn hoofd laat niet af.

Ook voel ik mij slap na die overvloedige aderlating. Nu, terwijl ik mijn brein en mijn bloed meer dan ooit nodig heb. Waarom liet gij, terwijl ik buiten kennis was, toe dat de heelmeesters mij zo behandelden? U wist toch dat ik nooit mijn bloed wilde laten aftappen.

eva De geleerde heren hielden stellig vol dat dit alleen u kon behouden. Wat heeft u toch zozeer doen ontstellen? Een gevecht, zelfs een nachtelijk, vermocht u nooit zo aan te grijpen.

coen Later, als u opgestaan bent, zult u horen welke schelmstukken hier bedreven zijn.

eva Allen hebben nu onze dochter bewonderd, behalve Sara.

coen Er valt hier niets te bewonderen.

eva Is zij dan niet groot en sterk? geheel uw evenbeeld? Welk een onduldbare pijnen moest ik lijden. Ik wist vooruit dat een Coen niet dan onder de zwaarste barensnoden ter wereld kon komen. Ik wil

haar Sara zo graag tonen Zij was altijd zo met mij begaan, zij heeft met mij meegevoeld.

coen Vooral vannacht.

eva Waarom wordt zij van mij verwijderd gehouden?

coen Dat zal u later wel blijken.

eva Zij is in mijn dienst.

coen Ja, maar nu is ze in...

eva Wat is er met haar? martel mij niet, zeg het mij! Is ze in vijands handen? Is zij ziek?

coen Ja, nee, later, als deze troebelen zijn geleden, als u hersteld bent en ik...

Er wordt luid en voortdurend geklopt. Blaeu komt voorzichtig binnen.

Scene 2

blaeu Er is een bode door de vijandelijke linie heengeslopen met belangrijke berichten.

coen God geve dat hij versterkingen aankondigt, breng hem binnen.

blaeu Uw Excellentie kan hem hier toch niet ontvangen?

coen Waarom niet? voor mijn gemalin heb ik geen geheimen.

blaeu Hij heeft verzegelde brieven bij zich, die alleen in de vergadering geopend kunnen worden.

coen Breng hem hier. De staat van beleg en mijn ziekte rechtvaardigen dat wij er hier kennis van nemen.

Blaeu treedt op hem toe en fluistert enige woorden. Coen wil met een gebaar van ontsteltenis opstaan.

eva Sta niet op, het zou uw dood kunnen zijn. Wacht toch tot morgen.

coen Wilt u uw gelaat afwenden en doen of u niet aanwezig bent?

eva Ja. Maar nog liever wil ik dat u volstreekte rust neemt.

coen Wend u om. Blaeu, breng de man binnen.

Eva wendt zich af. Blaeu gaat. Coen staat behoedzaam op, slaat een mantel om, gespt z'n degen aan, gaat in het cabinet. Men kan zien dat hij zich met moeite staande houdt. Bode en Blaeu binnen.

Scene 3

coen Dus, van de Here Specx komt gij?

bode Ja, Excellentie.

coen Geef op, de brieven die u bij u draagt.

bode Uw Excellentie gelieve te bedenken dat ik order heb gekregen te wachten en eerst in de vergadering...

coen Aan mij, Gouverneur-Generaal en deze heer secretaris van de Raden kunt u uw brieven veilig overgeven. Zijn de troepen, die de Heer Specx bij zich heeft, goed uitgerust?

bode Ja, Excellentie.

coen Geef de brieven nu. *neemt ze hem af* Hier. Ga. Wacht in 't vertrek hiernaast op antwoord, dat meteen mee teruggaat. Weet u zeker weer veilig door de vijand te komen?

bode Ik weet een weg waar geen vijand zich bevindt.

coen Goed. Wacht dan.

Bode af

Coen leest.

Nooit kwam een ontzettingsleger gelegener. En toch wenste ik het op elfduizend mijl van hier. Erger kon mij niet overkomen. Onder bevel van Jacques Specx, juist van hem. 't Is waar, zij is reeds gestraft: haar minnaar gehangen, zij zelf voorgoed geschandvlekt. Maar ik wil haar ook nog gevonnisd zien. En als Specx hier binnen komt, zal het een lang proces worden, zij zullen het slepend

houden tot ik dood ben, of erger, haar vrijspreken.

Ik, ik moét hem hiervandaan houden.

blaeu Bent u dan onverzadigbaar? En weegt uw wraak u zwaarder dan het belang van het gemenebest?

coen Mijn wraak? Mijn eerherstel! Mijn huis is geschandvlekt, wat ik bij niemand dulden zou is binnen mijn muren geschied! Voordat de daders verdelgd zijn, kan ik niet vrij ademen. Schrijf wat ik u zal dicteren.

blaeu Wat wilt u gaan doen?

coen Eerst moet deze zaak zijn afgewikkeld. Dan mag Jacques Specx binnen komen en ondernemen wat hij wil. Het laat mij dan wel koud. Schrijf - de tekst laat ik aan u over - dat ik ziek ben, dat wij over drie dagen weer een uitval zullen doen, en dat hij dan tegelijk aan moet vallen. Ga bij mijn tafel zitten en schrijf dat op.

Blaeu schrijft, Coen gaat zwaar ademend naar bed. Blaeu brengt de brief ter ondertekening. Coen houdt de veer lang in handen.

coen Ik zal van de drie dagen vijf maken.

blaeu Zolang houden wij het niet meer uit.

coen Het moet. Vijf dagen heb ik wel nodig.

Hij ondertekent.

U brengt zelf de bode weer buiten de wallen, dat hij met niemand spreke. Kan ik op u rekenen?

blaeu Uw Excellentie weet dat ik haar altijd onvoorwaardelijk was toegewijd.

coen Ik weet het. Ga dan met God.

Blaeu af. Coen met wankelende schreden naar de kamer terug.

elfde tafereel

Scene 1

Raadskamer. Coen alleen, loopt op en neer.

coen Het doet mij meer goed weer op te zijn en vrij te bewegen dan dat liggen in het broeiende bed. En het alleen zijn doet mij goed, niet meer het gekrijt van het kind, het gefleem van mijn gade te horen.

Ook de vijand houdt zich stil, die nacht van het verraad hebben zij zo bebloede koppen gekregen dat zij ze nog wel een tijd gedekt zullen houden. Vannacht wil ik een doorbraak beproeven, hen van achteren aanvallen, tegen mijn eigen wallen verpletteren. Als ik op al mijn volk vertrouwen kon! Maar het meeste is geboefte. Ik zal het toch beproeven. Dan heb ik Specx met zijn troepen niet meer nodig.

Als redder in de nood zou hij mij Sara nog met succes kunnen betwisten. Zij krijgt toch al niet wat haar toekomt. Met haar minnaar ben ik geen duimbreed geweken. Nee, mijne Heren, niet de kogel, niet het zwaard, de strop die verraders toekomt.

Is het clementie pleiten, het verzachten van elke maatregel, een manie van die luiden? Het komt niet voort uit de zachtmoedigheid die de ware christen moet kenmerken. Het is de ingeschapen neiging tot uiterste zuinigheid die hen drijft zelfs op straffen af te dingen. Een hennipen koord vertegenwoordigt nog een waarde, een

zwaardslag is om niet. Maar wacht, de strop, die geluk aanbrengt, wordt altijd aan de meestbiedende verkocht. Zouden zij nog de tantièmes van de beul eisen?

Op Sara hebben zij heel wat afgedongen. Inplaats van brandmerken, verbanning buiten de gebieden van de Compagnie. Is dat een straf voor een heidenkind dat hunkert naar Japan?

Maar de vijftig slagen zullen niet met strelende hand worden toegebracht, daarop zal ik toezien. En de woorden die ik straks tot haar spreken zal, ook zij zullen striemen...

Hij gaat naar het raam, ziet naar buiten.

Sara wordt door twee soldaten binnengebracht.

Leidt haar voor de tafel en posteert uzelf buiten de deur. Komt niet weer binnen voordat ik u roep.

soldaten af

Sara in wit gewaad, fiere houding, zeer bleek

Scene 2

coen Uw houding getuigt niet van schaamte over uw schande, noch van vrees voor de kastijding die u dadelijk zult ondergaan. U schijnt zeer verstokt te zijn.

sara *zacht* Ik schaam mij nergens voor. Ik ben ook niet bang voor pijn.

coen En ook niet voor de schande straks in het publiek op het blote lichaam te worden gegeseld? Hebt u in uw zedeloze levenswandel ook uw jonkvrouwelijke schaamte verloren?

sara Daarvoor mag u u schamen, die mij deze straf doet ondergaan.

coen Hebt u niet meer verdiend? Niet dat ik u prijs gaf aan de lusten van de soldaten. Voorwaar, als ik niet vreesde verraders te maken, ik deed het.

sara Niet ik, o Heer, ben schuld aan dit alles. Door u is Cortenhoeff gedwongen tot de daad die hem de eer en het leven heeft gekost.

coen Ben je gek geworden?

sara Want indien u bewilligd had in onze verloving, waar niets tegen was dan uw koppig voornemen mij in de echt te verbinden met een oud, kaalhoofdig predikant, waarvoor een meisje nooit iets dan afkeer kan koesteren...

coen Zwijg, ik gelast je.

sara Dan had Cortenhoeff mij op behoorlijke tijd en overdag kunnen bezoeken en had niet bij nacht zijn post hoeven te verlaten om mij te zien.

coen Hij had je niet te zien. Sinds ik je aan dominee Hurnius had verloofd, had hij niets meer met je te maken.

sara Het is uw schuld; alles is uw schuld, zijn dood en wat u mijn schande noemt.

coen Dus, je beweert dat, als ik mijn toestemming had gegeven tot je verloving met Cortenhoeff, je nu nog in het bezit van je deugd zou zijn?

sara Ja.

coen *hoonlachend* Dat zou heel aardig zijn, als het waar was. Maar Coen is wel oud en ziek en wordt van alle kanten verraden, maar zijn ogen heeft hij toch niet in zijn zak. Luister. Wilt u ontkennen dat u ieder manspersoon in onze omgeving toelonkt en zelfs bezadigde lieden het hoofd verwart?

sara Ik tracht geen godsvrucht of deftigheid in mijn blikken te leggen zoals de Hollanders. Ik sla mijn ogen niet zedig neer in valse schaamte, zoals de andere joffers. Ik zie ieder open aan. Dat houdt u voor insolentie.

coen Goed, over uw blikken zullen wij het niet hebben. Wat anders: hebt u, nu drie maanden geleden, een neef van vrouwe Eva die hier logeerde in uw slaapsalet ontvangen of niet? Korter, heb jij je door Simin, de tuinslaaf, een bruine, achter in de hof laten omhelzen, of niet?

sara De Grote Heer is dus ook een bekwaam spion. Ik ontken niets, alles is mij nu goed. Het is uw naijver die u dreef mijn vriend te doden en mij te vernederen. Ik schaam mij niet. Ik veracht u meer dan u ons verachten kunt.

coen Wij zullen zien of je na de tuchtiging, na de verdiende en veel te zachte tuchtiging, nog een even onbeschaamde toon voert.

Herhaal je aantijgingen straks tegen de volle Raad.

sara Ik zal dit volhouden tegen u, tegen al de huichelaars die in zwarte tabberds rond een groene tafel zitten.

coen Je weet nog niet wat de foltering uitwerkt. Soldaten!

soldaten weer op

Doet uw plicht en slaat een stevige hand aan haar.

soldaten met Sara af

coen *alleen* Zij is van de duivel bezeten. Maar welke verlamming houdt mij bevangen, dat ik dat alles aanhoor? Niemand dorst mij vroeger, toen ik nog een Bering onderkoopman was en vele superieuren had, een tiende deel te zeggen van 't geen zij, een loopse teef, mij nu voor de voeten werpt.

Hoe kon ik het aanhoren zonder haar het ergste te doen ondergaan?

De geseling zal mijn gemoed opluchten. Iedere striem zal mij een verkwikking zijn. Beginnen zij haast? *gaat naar het raam*

Ik hunker ernaar. De vesting is in groot gevaar, de handel ligt stil, ik heb wat ik mijn leven verlangde: eindelijk een nazaat, ik zie er niet naar om. En toch zijn mijn gedachten steeds bezig met dat ene, dat dit vrouwelijk, verleidelijk schepsel haar straf zal krijgen en eindelijk leren dat het niet ongestraft haar lusten van het lijf kan botvieren. Dat en steeds dat houdt mij bezig. Hoe komt dit?

Scene 3

blaeu *bij de deur, met enige stemverheffing* Zal ik het u zeggen?

coen Hebt u mij beluisterd? Fielt!

blaeu Ik hoorde uw laatste woorden. Indien zij alleen voor uzelf bestemd zijn, sluit u dan op in uw binnenkamer. Als ik in uw plaats was, zou ik mij nu opsluiten. Hier kan het gerucht van de terechtstelling doordringen en uw geweten kwellen.

coen Kwellen? Laven, bedoelt gij! Ik zou mij op de strafplaats bevinden indien mij niet elk ogenblik een aanval van mijn kwaal dreigde te verdrijven.

Mijn enige kwelling is dat de straf te licht is. Wat betekenen vijftig slagen op een leven? Maar de smaad zal zij levenslang meedragen. Ik wilde haar levenslang beroven van datgene waarnaar zij hunkert, hondin die ze is. Maar hoe?... Om één ding benijd ik de papisten; om hun kloosters met strenge ordereregels die alle ontuchtige gedachten doen bevriezen. Waarom hebben wij calvinisten, rechtgelovigen, deze uitmuntende instelling? Ha, ik profaner. Ik beheers mijn eigen gedachten niet weer. Ik vertrouw niemand meer. Allen spannen tegen mij samen. Ik geloof soms dat ik van God verlaten ben. Soms heb ik gedachten die onmogelijk van mij zelf kunnen zijn, die de duivel mij inblaast.

blaeu Zoals de gedachte dat arme kind publiekelijk te laten martelen voor een daad, die wel niet geoorloofd maar toch natuurlijk is.

coen Wilt u haar nog verdedigen? Wees voorzichtig, ook u zou ik niet ontzien, als...

blaeu ... Ik een daad beging die niet meer dan natuurlijk was. Die uw Excellentie vroeger, in lichte tijden, zelf als zodanig erkende.

coen Ik?... erkennen dat?... Maar u bent gek!

blaeu Nee, ik heb alleen een goed geheugen. Hoevele malen hebt u mij vroeger brieven gedicteerd waarin u de Bewindhebbers in Holland smeekte, bad en dreigde vrouwen en weesmeisjes naar deze afgelegen gewesten te sturen. Zal ik citeren? *citeert* 'Waren hier slechts genoeg vrouwen, de stapel van de Indische handel ware de uwe, Malakka zou verzwakken. Een kolonie moeten wij planten, vrouwen moeten tot dat doel expresselijk worden gezonden; met ongeregelde lieden kan hier niet wel gedaan worden, laat die hun geld verteren, daartoe zijn zij van God geordineerd. Wie kan de ekster het huppelen verbieden? Even kwalijk kan de menselijke natuur worden veranderd.'

Deze ware, tolerante woorden hebt u vroeger zelf gebezigd. Hoe bent u zo veranderd?

De zorgen, de ziekte alles te samen ...

Ik ben benauwd om u.

coen Maar man, u wilt toch niet beweren dat ik met die woorden het teugelloos botvieren van veile lusten heb goedgekeurd? U bent uitzinnig, u hebt de kolder in uw kop. Het wordt tijd dat u naar huis toe gaat.

blaeu Even kwalijk kan de menselijke natuur worden veranderd.

Waarom zijn wij allen uitzinnig, zoals u dat noemt? Waarom vergeet

dominee Hurnius zijn van God gegeven en onverdroten opgehemeld ambt zozeer dat hij nu nog, na deze ontering, Sara tot wettige vrouw wil nemen? Waarom verzaakte Cortenhoeff, een betrouwbaar en dapper krijgsman...

coen Zwijg, of ik laat u kerkeren.

blaeu ...zijn plicht in die gevaarlijke nacht? Waarom? Alles zal ik u zeggen. Waarom slaap ik zelf niet meer, eet ik niet meer, sinds deze droevige feiten bedreven zijn? Waarom tenslotte staat Coen, onkreukbaar in zijn plicht, wars van persoonlijke ambitiën en hartstochten, toch dit weerloos meisje naar het leven, om als hem dat ontglipt haar vileinig te laten folteren? Waarom? Ik zal het u zeggen. Laat mij daarna ophangen als u kunt. Wij allen zijn verliefd op haar, bezitten haar in nachtelijke lustgedachten. Ieder naar zijn aard: Hurnius femelt tegen haar, knijpt haar in het geniep bij de catechisatie, wil haar onder de dekmantel van het huwelijk gebruiken om zijn levenslang verkropte lusten te verzadigen. Cortenhoeff heeft naar krijgsmanswaard gehandeld, hij heeft dat veroverd wat hem het meest de moeite waard scheen en is recht op zijn doel afgegaan. Hij heeft het bereikt en zijn zegepraal met de dood bekocht. En toch zijn wij allen jaloers op hem. En hij, die de meeste macht had en ze niet in het gevecht wierp, heeft die macht tenslotte gebruikt om zich te wreken, om hem te doden die haar bezat.

coen Ik zal je lasterlijke mond snoeren. *staat op en zinkt weer in zijn stoel neer bij het raam*

blaeu U kunt niet opstaan, niet roepen. U kunt niet eens handgemeen met mij raken. Het zou u het schouwspel doen missen

waarnaar u zo lang gehunkerd hebt. En dit gebeurt niet in onze sfeer van staatsdienaren. Dit gebeurt ergens terzijde, als een nacht-gezicht. Ik zal verder gaan. Wij zullen niet ontwaken voor alles voorbij is. Anders dromen wij levenslang door en zijn voorgoed onbekwaam voor de taak die ons nog wacht.

coen Mij durft u in dit gekal te betrekken?

blaeu Ja, ook u bent een van de gegadigden. Maar zo geheel naar uw aard, dat ik alleen het heb gezien. Wees gerust. Ook de strenge hooghartige Coen was gevoelig voor de liefvalligheid van haar die hij in zijn onmiddellijke nabijheid, in zijn eigen huis, had. Maar zijn rechtschapenheid, zijn waardigheid, de echtelijke trouw aan zijn eerbiedwaardige gade, gedoogden niet dat hij een welgevallig oog liet rusten op de tedere bekoorlijkheid van deze. En hij werd streng en hard, wilde haar dwingen tot een liefdeloos huwelijk, verwoestte haar geluk, vernederde haar zo diep als hij kon. En dat alles omdat hij, Coen, niet van zijn voetstuk, gesmeed uit deugd, godsdienst en plichtsbesef, kon afkomen.

coen U hebt geen recht over de drijfveeren van mijn daden te spreken. Mij kent niemand. Ik sta boven u allen, boven uw lusten en al te menselijke verlangens. Ik begrijp niet waarom ik u aanhoor.

blaeu Omdat ik de waarheid zeg. En de waarheid hebt u ondanks alles lief. En vreest haar. Haar durft u niet laten geselen en, als zij uit mijn mond spreekt, durft u die niet toe te snoeren. U bent een rechtschapen en eerlijk man. Maar u bent ook een man, en in heel uw machtsgebied is Sara Specx de enige vrouw. Eva Ment is een statige gade, een waardige huisvrouw, een goede moeder. De

staatsieoffers zijn ledepoppen zonder ziel. De gaden van uw onderhebbenden zijn ruw en onbeschaafd en vinden met moeite een houding, door hun staatsiegewaden en keurslijven gesteund. Daarentegen Sara... Zij heeft de ziel van haar land, ze is vleierend, liefvallig, lenig, maar ook listig als een vos. Denkt nog eens aan uw dringend dreigend eisen: zendt ons vrouwen. Het is niet gebeurd. Nu hebben alle lusten, verlangens, intrigues zich samen getrokken op deze ene en zij is het slachtoffer geworden...

Er zijn slagen met verwijderd gesnerp buiten hoorbaar. Coen staat op.

blaeu Zij is onschuldig. De tuchting is begonnen. Het is onherroepelijk. Ik heb u het begin van het schouwspel laten missen, Excellentie. Verzuim nu niets meer, laat iedere slag die op haar tedere rug valt door u heengaan, geniet als wreedheid de tederheden die u zelfs in gedachten niet hebt uitgevierd.

coen *gaat met afgemeten schreden naar het raam* Ik moet toezien dat er recht wordt gedaan, dat de slagen niet te zacht aankomen, dat geen er naast valt. De volle toepassing van de strafmaat wens ik. Ga heen. Ik zal vergeten wat u hebt gezegd, als u er met geen woord of blik ooit weer op zinspeelt.

Blaeu gaat weg. Coen staart uit het raam, telt de slagen in zijn hand, mompelt, stampet. Achter hem komt Jacques Specx binnen.

Scene 4

specx opgewonden Wat is hier gaande?

coen wendt zich om, schrikt als hij Specx ziet, herstelt zich terstond

Wat doet u hier? Hoe kwam u hier? Hebt u mijn missive niet ontvangen, die u gelastte met aanvallen te wachten.

specx Gelastte? Uw macht strekte zich niet uit buiten de belegerde vesting, het enige Compagniesgebied dat u nog in bezit had.

coen ziet uit het raam; terzijde Het is afgelopen.

tot Specx Alle dienaren van de Compagnie zijn mij gehoorzaamheid verschuldigd. Nogmaals: ontvingt u mijn missive?

specx Ja, en nog een andere. Ik weet wat u tegen mijn dochter Sara beraamt. Dat zal niet gebeuren!

coen Dat is gebeurd. U bent er vlug bij, dat is waar, maar toch te laat. Trouwens, het vonnis was geveld en u hadt het niet tegen kunnen houden. U hebt mij alleen de tel laten kwijtraken.

Specx stoot Coen opzij en snelt naar het raam. Hij slaakt een kreet.

coen Het is uw dochter, Jacques Specx, die zij ginds losbinden. Ziet u dat een kind in het bed van de zonde geteeld weer tot zonde vervalt?

specx Beul, ik zal u doen boeten! *slaat de hand aan zijn rapier*

coen Wachten wij daarmee tot een beter uur. Men bindt uw dochter los, zij is niet bezwijmd, zij zal dadelijk hier zijn. Nog schijnt zij zich niet te schamen.

specx Ik zal mijn dochter tot mij nemen en opheffen. Met u reken ik straks af, op een onverwachte wijs, dat zult u zien.

Hij snelt naar de deur. Deze gaat open en hij wordt tegengehouden door binnenkomende Raden en soldaten, die Sara in hun midden hebben.

Scene 5

specx Sara! kind!

De Raden nemen hun plaatsen in, Specx wil door de soldaten heenbreken.

vlack Halt, Sara Specx behoort op dit ogenblik nog de Justitie. Straks kunt u haar meenemen, zo u dit nog verlangt. Hoor eerst haar misdrijf en vonnis.

specx *treedt op de raadstafel toe* Ik wil eerst mijn geloofsbrieven overleggen.

vlack Dit is niet aan de orde. Wij zijn in rechtszitting verenigd. Het vonnis zal worden voorgelezen. Zet u intussen.

Hij wijst hem een zetel aan, terzijde van de tafel.

specx Ik zal staande wachten tot ik de zetel die mij toekomt kan innemen. Ik protesteer tegen dit schandelijk vonnis.

vlack Ik verzoek de griffier over te gaan tot lezing van dezelve.

griffier *leest* 'Batavia, Louwmaand 1628. Wij, Raden van Indië en Schepenen, voor meer dan drie vierden van ons getal bijeen, hebben goed gevonden Sara Specx, hier aanwezig, betrapt op ongeoorloofde en vileine minnehandel met een officier in Compagnies-dienst, te veroordelen tot vijftig geselslagen en verbanning voor vijf jaar uit de gebieden der Compagnie.'

specx Het vonnis is nietig. Het misdrijf daarin genoemd is onbewezen, en geen misdrijf volgens de wet. Ik eis nietigverklaring en vervolging van de drijvers.

Mijn dochter is onschuldig, onwettig veroordeeld.

coen Volgens de krijgswet was zij schuldig, medeplichtig aan het hoogverraad van een officier in functie.

specx Ik ken geen krijgswet waar deze bepaling in voorkomt. Het was Coen's wraakzucht die dit vonnis dicteerde. En u, mijne Heren, hebt u laten gebruiken als willoze creaturen van deze despoot.

coen Leg hem het zwijgen op. Voer hem de zaal uit.

Niemand verroert zich.

specx Bovendien is een krijgswet heden niet meer geldig. Vannacht is het beleg opgeheven.

raemburch Opgeheven? Dus zijn wij veilig. En daar weten wij niets van?

specx Vannacht is mijn leger door de vijandelijke linies heengebroken. De vijand is in volle aftocht. Straks zullen mijn troepen hun intocht doen.

raemburch Batavia is gered! Jacques Specx verdient de dank van allen die deze gevaren en perikelen mee hebben doorleefd.

specx En leest nu mijn lastbrief. *geeft de papieren aan Vlack*

vlack *leest* 'De Bewindhebbers hebben goedgevonden Jacques Specx, laatstleden bestuurder van hunne Factorij te Firenza in Japan, u aan te bevelen als opvolger van de Landvoogd J. P. Coen; u tevens ernstig aan te bevelen wegens zijn voortdurende ziekte al uw invloed op zijn rede aan te wenden en hem hevig te bewegen nu reeds zijn ambt neer te leggen.'

specx U ziet: het woord is aan mij.

coen Nog niet. U denkt dat ik al aan de rand van het graf sta. Ik weet, mijn dagen zijn geteld. Maar zolang ik nog leef, zal mijn wil hier gelden.

specx Mijn uitdaging, straks, hebt u aangenomen.

van diemen Wij zullen nooit een tweegevecht tussen bestuurders toestaan. Als Specx volhoudt en Coen doodt, zal hij wegens manslag worden veroordeeld. Wij geven de Landvoogd in ernstige overweging te zwichten voor de aandrang van de bewindhebbers, het bestuur over te geven aan Specx en in de zo hoognodige rust herstel te zoeken voor zijn krank lichaam, opdat hij later de Compagnie zijn onmisbare diensten weer kan verlenen.

coen Nee, op mijn dood wacht men. Batavia is ontzet, ik ben niet meer nodig. Hem die kwam op 't juiste ogenblik en op geen tegenstand meer stuitte, begroet u als overwinnaar. Ik, die de plaats hield in de benardste omstandigheden, die de verwildering der zeden tegenhield, het recht handhaafde, ik kan gaan, nu de nood geweken is. Maar ik wijk niet. Zolang ik leef zal ik hier bevelen. Zolang ik leef zal ik... *zinkt ineen*

vlack Ontbied de chirurgijns, vlug!

blaeu U hebt hem gedood, aan wie u uw leven dankt, die voor u waakte in het gevaar, met minachting van eigen lijfsbehoud, die doodziek op de wallen liep.

Dokter Bontius op.

bontius *over Coen heengebogen* Nee, hij is niet dood. Een aanval slechts, sterker dan de vorige.

blaeu Ik ken hem. Dit zal de genadeslag voor hem zijn.

af

Coen wordt weggedragen. Specx schuift de soldaten terzijde, die nu geen weerstand meer bieden en omhelst Sara; wendt zich daarna tot de Raden.

specx Wilt u thans overgaan tot herroeping van het vonnis?

vlack Het eerste deel kan niet worden herroepen. Het ander hoeft niet dadelijk ten uitvoer worden gebracht. U kunt uw dochter tot u nemen, haar laten herstellen. Daarna, als de omstandigheden zich geheel gewijzigd hebben, kunnen wij verder zien.

specx Ik eis volledig eerherstel. De plaats van Landvoogd wens ik slechts zolang in te nemen als nodig zal zijn. Daarna wil ik terugkeren naar Japan om daar te voltooien wat ik begon, in een land dat ons beter voegt dan dit, waar men alleen door schrik en dreigement kan heersen.

hoorgeschal, signalen, schoten

raemburch *ontzet* Is toch de vijand...

specx Mijn troepen die hun joyeuse entree houden.

Blaeu weer op

Scene 6

blaeu De Gouverneur-Generaal is stervende. Hij heeft met dominee Hurnius zijn laatste wil opgesteld en mij een bestuursacte gedictoord, waarin hij, gebruik makend van zijn recht, een opvolger aanwijst.

vlack Hij heeft geen recht een opvolger te benoemen, dit recht berust bij ons. En waar de Bewindhebbers in Holland ons adviseren Specx te kiezen, is het niet twijfelachtig wie het zijn zal.

blaeu Alleen Coen heeft het recht. Ik herinner u aan de missive van de Bewindhebbers, die hem en hem alleen autoriseerden bij overlijden een Compagnies-dienaar bij geschrifte te nomineren, die in zijn ambt en plaats zou succederen.

raemburch Dat besluit is uit een vorige bestuursperiode en al lang niet meer van kracht.

vlack Ik, president van de Raad, verordineer dat dit besluit van de Gouverneur-Generaal, waarschijnlijk niet bij tegenwoordigheid van geestes genomen, worde gerejectoord en niet in Consequentie getrokken. Wij zullen overgaan tot stemming over de persoon van een opvolger, daarmee rekening houdend met het advies van de Bewindhebbers.

blaeu U hebt het recht niet. Nog leeft Coen en niemand in Indië kan hem uit zijn ambt ontzetten. Wee u als hij nog herstelt.

raemburch Daaromtrent hebt u ons straks zelf gerustgesteld. Uw mening vragen wij verder niet. Bovendien, het schrijven van de

Bewindhebbers wijst stellig uit dat Coen, ook in geval van zware ziekte, moet worden vervangen.

blaeu Toen hij nog krachtig was en voor uw lijfsbehoud moest zorgen hebt u wel voor hem gesidderd. Nu hij ligt neergeveld wilt u hem de genadesteek geven. Want dat zal deze benoeming zijn. Petrus moest u allen heten. U danst om een open graf en stoot hem in de gapenden kuil.

raemburch Ik stel de Heren voor meteen een nieuwe secretaris te benoemen. Creaturen van Coen voegen ons niet.

blaeu Wat moet ik doen? Als ik hem zeg dat u weigert, zal hij opstaan en weer verschijnen, hier in uw midden, om stervende zijn zin door te drijven.

van diemen Zeg hem dan dat wij hem zijn zin geven. Het is toch een kwestie van uren.

blaeu Ik wil mijn gemoed niet bezwaren met een leugen tegenover een stervende. Ik zal hem zeggen dat uw traagheid u doet weifelen. Anders zie ik geen uitweg.

af

vlack Laat ons hopen dat de Heer hem een zacht uiteinde toebeschikt. Wij zullen tot stemming overgaan. Ik geloof dat de boodschap van de Bewindhebbers geen twijfel overlaat omtrent de persoon van de opvolgers.

van diemen Toch eis ik stemming. Ik ben ervoor Coen te handhaven zolang hij leeft en eerlijk zijn laatste wil, op een punt waaraan hem veel gelegen is en waarin hij op zijn recht staat, uit te voeren.

raemburch Ha! denkt u de opvolger te zijn die Coen aanwijst?

van diemen Ja, ik stem tegen en eis dat Coen's missive zal worden geopend.

vlack En wat is het gevoel van de andere Heren?

raden Wij kiezen Jacques Specx.

vlack Dan verklaar ik, president van de Raad van Indië, Jacques Specx tot Gouverneur-Generaal benoemd en nodig hem uit de plaats die hem toekomt in te nemen.

specx Niet voordat het vonnis over mijn dochter is herroepen, niet voordat het onrecht op de aanleggers is gewroken.

vlack Laten wij dan terstond daarover vergaderen. Maar is het uw wens dat ons besluit ook aan Coen zal worden medegedeeld?

specx Ja, ook dat eis ik.

Blaeu weer op

blaeu Het kan niet meer. Coen is gestorven. Hij droeg aan Van Diemen de zorg voor zijn vrouw en dochter op en drong nogmaals op de keus van de door hem genoemden opvolger aan. Zo gaf hij de geest.

raemburch Zijn overlijden bevrijdt ons uit een moeilijk parket. Hij wist ditmaal tijdig heen te gaan.

vlack *opstaande* Herdenken wij allen de grote held, de geniale koopman en dienaar van de Compagnie, die is ontslapen, onze toeverlaat in de ure des gevaars; laten wij zijn gebreken vergeten die de keerzijde van zijn grote qualiteiten waren.

Allen, behalve Specx, ontbloten het hoofd. Er vallen nog een paar schoten. Sara, nog op de achtergrond, barst in snikken uit.

Jan Pieterz. Coen uit 1931 werd voor het eerst, in een besloten voorstelling, opgevoerd in 1961 in de regie van Johan Greter, nadat opvoering van het stuk eerder vele malen was verboden.

De eerste openbare opvoering vond plaats op 6 februari 1986 door het Nederlandstalig Repertoire Gezelschap in het Soeterijn Theater, Amsterdam.

Spel: Valentijn Ouwens, Willem Becker, Joop Keesmaat, Son Koper, Debby Kowsoleea, Herman van Elteren, Luuk Eisema, Cok Henneman, Annelou Bangert, Frank Jellinghaus, Silvia Neyndorff, Ronald Olivieira, Joost van Suchtelen van de Haare

Regie: Roel Twijnstra

J. Slauerhoff (1898-1936) was scheepsarts en een van de belangrijkste Nederlandse dichters en romanschrijvers van het interbellum. Hij schreef slechts één toneelstuk.

De Nieuwe Toneelbibliotheek geeft sinds 2009 toneelteksten en vertalingen uit van Vlaamse en Nederlandse hand. De bibliotheek groeit gestaag. De zakboekjes zijn te koop op de website, in boekwinkels, in theaters en uit een boekjesautomaat, maar goedkoper nog via een *abonnement*.

Een abonnement is te bestellen op:

www.denieuwetoneelbibliotheek.nl

